STRIP SCHRIFT

Maandblad / Nr. 210 / Losse nummers ƒ6,— / Bfrs. 124

NU ECHT: DON LAWRENCE

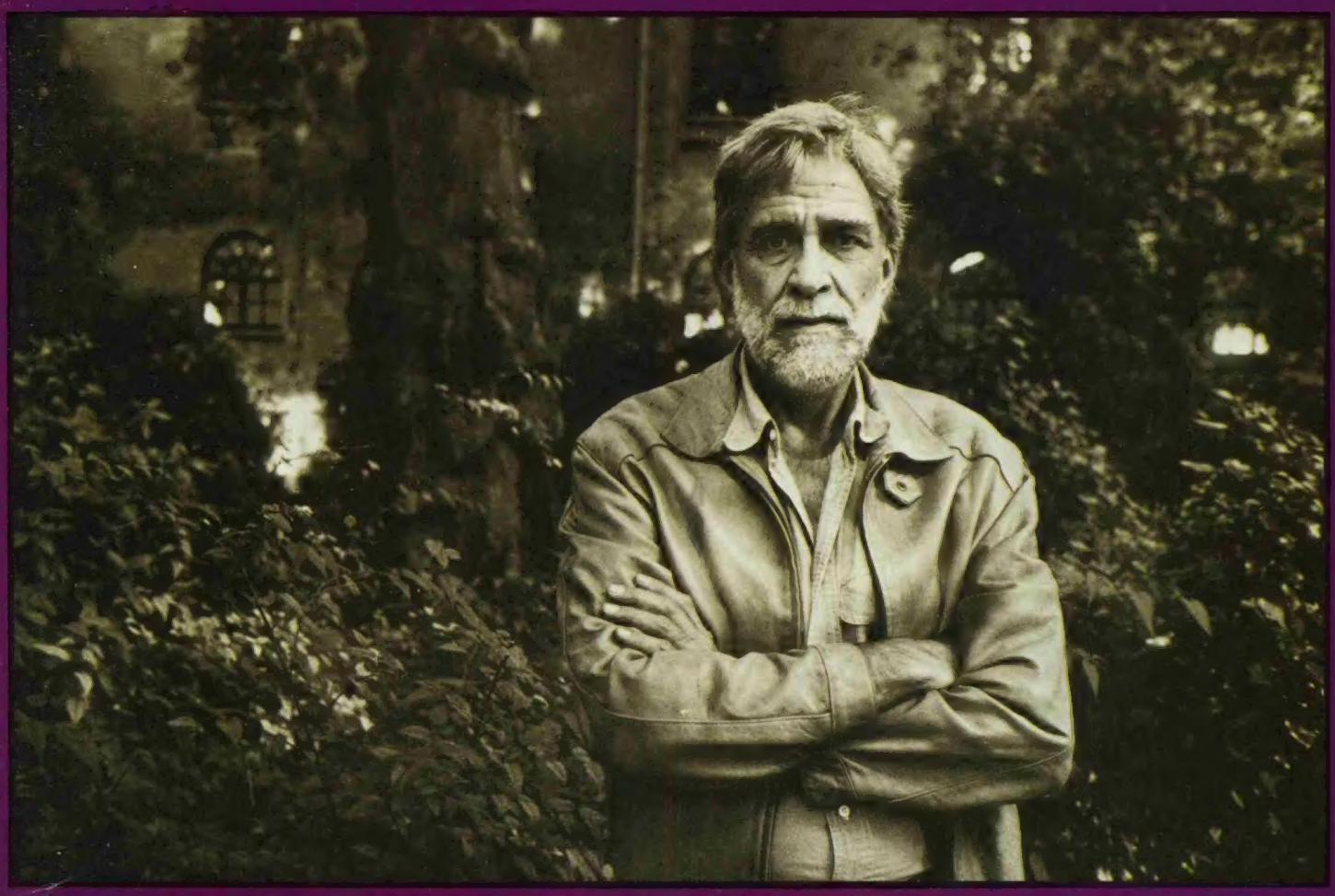

BREDA: ... EN HET BLEEF NOG LANG ONRUSTIG IN DE STAD

STRIP SCHRIFT

nr. 210 – 20e jaargang

Uitgegeven door Vonk/Uitgevers B.V. voor Het Stripschap, Nederlands Centrum voor Belangstellenden in Strips, goedgekeurd bij K.B. 30 sept. 1968.

Redaktie: Postbus 4835, 1009 AV Amsterdam (020-939857).
Uitgevers: Vonk/Uitgevers B.V., Postbus 420, 3700 AK Zeist, tel. 03404-52292, telex 70042.
Advertentie-exploitatie: Inlichtingen en tarieven: Bureau Nassau, Jan van Nassaustraat 18, 2596 BT Den Haag, telefoon 070-249500.
U kunt ook uw advertenties direct inzenden aan de uitgever, Postbus 420, 3700 AK Zeist.

Klachten over bezorging, adreswijzigingen en inlichtingen over abonnementen uitsluitend via Postbus 420, 3700 AK Zeist.

Bladmanager: Nelleke Lindhout
Redaktie: Baldi Dekker jr., Arco van Os, Pieter van Oudheusden, Hans Pols.

Nieuwsredaktie: Baldi Dekker jr.

Medewerkers: Dick de Boer, Ruud Boons, Har Brok, Willem Ritstier, Will Ross, Donald Stroomberg, Gerard van der Wolf.

Omslag: Don Lawrence (foto: Pieter van Oudheusden).

Stripschrift is verkrijgbaar:
- via een lidmaatschap/abonnement à f 67,50. Postgiro 1513000 of bankrekening 42.11.38.114, beide t.n.v. Het Stripschap te Amsterdam.
- via een abonnement (jan. t/m dec.) à f 49,50 (buitenland f 59,—).
- via een CJP-abonnement à f 42,75.
- losse nummers (ook verkrijgbaar in de boekhandel) à f 6,— Dubbele nummers f 8,—. Postgiro 209948 t.n.v. 'Stripschrift' te Zeist.

Houders van een CJP-paspoort dienen zich via hun CJP-buro op te geven. Lopende (bestaande) abonnementen kunnen eerst worden omgezet in het komende kalenderjaar. Abonnementen op Stripschrift, opgegeven in de loop van een kalenderjaar, omvatten alle in de desbetreffende jaargang te verschijnen nummers.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Stripschrift en auteurs.

De verantwoordelijkheid voor de geplaatste artikelen berust bij de auteurs.

ISSN 0165-845X.

Druk: Vonk Zeist.

INHOUD

Het heden is opwindend.
Een vraaggesprek met Don Lawrence door Arco van Os / **3**

Breda 1986
Een fotoreportage door Baldi Dekker jr. en Arco van Os / **7**

Toonderdag Nederlandse Filmdagen Utrecht
Een kort verslag van de ochtend- en middag-sessie door Dick de Boer / **21**

... en hoe het verder ging
Een uitgebreid verslag van de talkshow tijdens de Toonderdag door Baldi Dekker jr. en Arco van Os / **21**

Studiowerk en stripkunst
door Pieter van Oudheusden/ **28**

Boeken in het kort **30**

Nieuws **33**

BARTJE

DOOR WILLEM RITSTIER

IK ZEI TEGEN TOONDER DAG
NIETS, HELEMAAL NIETS GAAT DE REDACTIE VAN STRIPSCHRIFT TE VER...
AN M'N ZOLEN JA
OP DE TOONDERDAG
ZE TROTSEREN REGEN, SNEEUW, CYCLONEN EN ZELFS TEGENWIND...
LIK M'N TROELALA
ENTOEN ZEI TOONDER DAG TERUG!!
...VOOR EEN STORMACHTIG INTERVIEW MET... DON LAWRENCE...
RITSTIER ©

Don Lawrence: 'Het verleden is vervelend, het heden opwindend en de toekomst zal misschien nooit bestaan!'

door Arco van Os (met dank aan Rob van Bavel)

**Is er nog iemand die niet weet wie Don Lawrence is?
Het zullen er niet veel zijn. Lawrence (London, 1928), is sinds 1968 niet meer weg te denken uit achtereenvolgens *Sjors*, *Pep*, en *Eppo Wordt Vervolgd*.
Ook leverde hij regelmatig illustraties voor het blad *Kijk*.
Er is veel over hem geschreven in het verleden. Tien jaar geleden bijvoorbeeld liet Henk J. Meier, in Stripschrift, weinig heel van Don Lawrence en zijn vaste scenarist uit die tijd, Mike Butterworth, omdat hun strip *Trigië* fascistoïde trekjes vertoonde. Rond dezelfde tijd stopte Lawrence met het tekenen van die strip en ging hij zich wijden aan een nieuwe held: *Storm*! (voor informatie over *Storm* zie onder andere de special van uitgeverij Oberon uit 1984 en Striprofiel 58/59).
Arco van Os zocht Don Lawrence op in Engeland en probeerde daar de tekenaar wat beter te leren kennen.**

Beroemdheid

Waarom ga je niet op het vasteland van Europa wonen? Daar zit je publiek!
Ik vraag me dat zelf ook wel eens af, maar uiteindelijk vind ik het toch fijner om elke keer weer terug te keren naar Engeland, omdat niemand me hier kent en ik daardoor in de anonimiteit kan werken. Het nadeel is dat dit land steeds rechtser wordt. Ik ben zeer zeker niet verliefd op Margaret Thatcher!

Je hebt sinds kort ook een assistent, Liam Sharp. Gaat hij je helpen met Storm?
Ja, het is de bedoeling dat hij hier komt leren en werken nadat hij zijn examens heeft afgerond. Hij is in 1985 met mij mee geweest naar Breda en hij vond het daar fantastisch. Hier in Engeland is zoiets helaas niet mogelijk. Op het vasteland wordt wat dat betreft veel meer georganiseerd: Lucca, Sierre en dergelijke. Ik was dit jaar uitgenodigd voor Sierre en daar ben ik een week geweest. Ik heb er gelijk m'n vakantie aan vast geknoopt.
Maar om op Liam terug te komen, het is de bedoeling dat ik een soort aanvulling voor hem word van de kunstacademie. Bepaalde technieken, waarin hij nu nog niet uitblinkt, zal ik hem aan moeten leren. Er is een regeling getroffen met de locale kunstacademie die inhoudt dat hij enige dagen per week bij hen doorbrengt en de rest van de week bij mij. Het probleem is dat de mensen uit de kunstwereld eigenlijk niet willen dat hij striptekenaar wordt. De idee dat een strip rotzooi is, leeft hier nog zeer sterk, dus zijn docenten maken het hem erg moeilijk. Zelf is hij er absoluut van overtuigd dat striptekenen hem in het bloed zit, maar hij heeft veel moeite zijn omgeving te overtuigen. Als je hier aan strips werkt, wordt dat door de mensen om je heen beschouwd als pornografie; het is geen kunst. De mensen keren je de rug toe. Het heeft bij mij ook heel lang geduurd

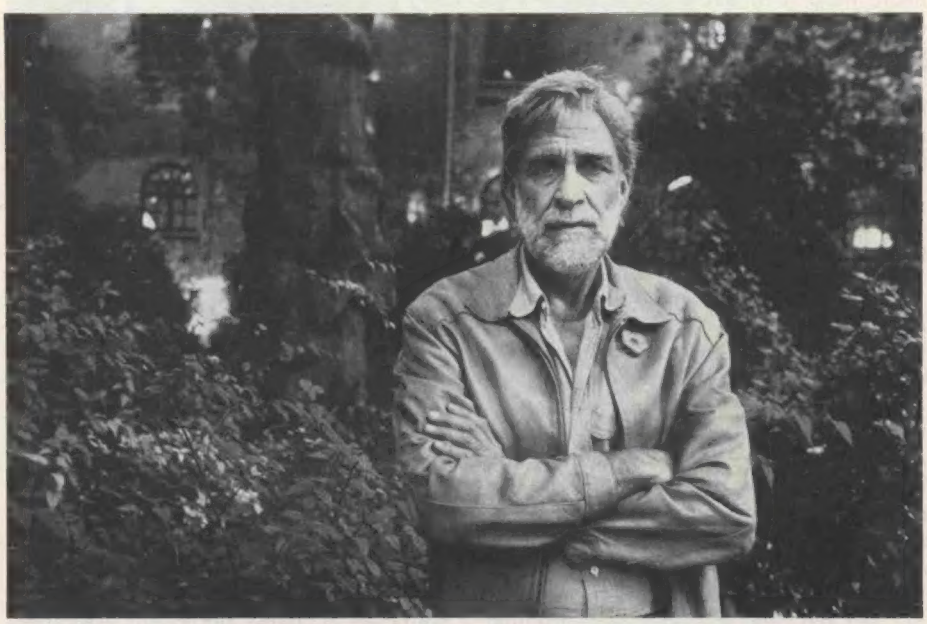

(foto: Pieter van Oudheusden)

voor ik hier geaccepteerd werd. Het heeft veel tijd nodig. Er komen nu veel mensen bij mij over de vloer; vrienden die ook kunstenaar zijn, waarderen wat ik doe en het ook mooi vinden.
Keith Watson was laatst hier en ik heb met hem een lang gesprek gehad. Hij had het op dat moment heel moeilijk met zijn strip *Roel Dijkstra*. Hij was namelijk in Breda geweest en had daar met een jongetje gesproken die een fan was van het werk van Jan Steeman en die hem duidelijk gemaakt had, dat hij nooit dat niveau kon bereiken. Keith is daarna nooit meer naar Holland gegaan! Hij is heel gevoelig voor dat soort dingen. Ik zelf ga er altijd van uit dat je nooit iedereen tevreden kan houden, maar hij kan dat niet. Het is een hele aardige man, maar hij is heel Engels.

Jij niet?
Nee, ik niet. Engelsen hebben veel dingen waar ik niet van hou. Ik haat bijvoorbeeld nationalisme. Ik vind landsgrenzen heel beperkend op allerlei soorten manieren. Je creëert dan opmerkingen als 'Ons land is beter dan jullie land'. Denk maar aan de Fransen met hun cultuur; ze denken echt dat zij dat uitgevonden hebben. Ik vind dat kunst grenzen moet doorbreken. Tòch woon ik graag in Engeland, alleen al vanwege de eerder genoemde anonimiteit. Als ik in Nederland zou wonen, zou ik waarschijnlijk geen moment rust hebben. Niemand kent je hier, ook in het dorp weet bijna niemand wat ik doe. Als ik ze zou vertellen dat ik in Nederland heel beroemd ben, dat ik daar zelfs een fanclub heb, zouden ze denken dat ik een grapje maakte. Het plaatst je elke keer weer met je beide benen op de grond. Je bent in Breda geweest, flink bejubeld door je fans en je voelt je geweldig en dan bij terugkeer: WHAM! Je bent ineens weer een normaal mens! Mijn familie werkt daar gelukkig ook heel fijn aan mee, geweldig is dat. Je gaat opeens alles weer in z'n juiste proporties zien. Wat ik bedoel is dit: Breda *is* fantastisch, iets wat elke tekenaar zo nu en dan eens nodig heeft, maar beroemdheid is in wezen niet belangrijk, want uiteindelijk kom je toch weer achter je tekentafel te zitten en wordt er van je verwacht dat je iets presteert dat kwaliteit heeft. Of de mensen het mooi vinden of niet, je blijft de zelfde problemen houden.

Groepsvorming

Wat vind je van het hele fanclub-gebeuren in Nederland?
Ik begrijp het niet helemaal. Ik ben nog nooit een fan geweest van iets of iemand, dus het gevoel om bij zo'n club te behoren heb ik nooit gekend. Het is voor mij allemaal heel vreemd en geheimzinnig. Het zal wel een mode-verschijnsel zijn, dat op een gegeven moment wegebt. De goede fanclubs, met een solide basis, blijven waarschijnlijk over.
Ik sprak gisteren met mijn kinderen over het feit dat veel jongeren tegenwoordig 'cool' willen zijn. Het is een complete manier van leven voor jongeren! Een magisch woord: C-O-O-L, 'cool'. Het betekent dat je erbij hoort, dat je betrokken bent bij wat er om je heen gebeurt. Het is ook een modeverschijnsel, het heeft te maken met je imago, met wie en wat je wilt zijn. Ik kan dat niet begrijpen: jezelf constant aanpassen, zodat je een soort cliché wordt. Als je bij een bepaalde groep jongeren wilt horen, moet je bijvoorbeeld van AC/DC houden, speciale kleding dragen, enzovoort. Het zijn allemaal subculturen, elk met z'n eigen strakke disciplines. Ik haat het, het is zo antiek individualistisch. Als je even afwijkt van de regels, word je meteen gecorrigeerd, want je bent dan niet 'cool'. Het is toch afschuwelijk? Stel je eens voor, dat je geweldig veel houdt van klassieke muziek. Als je bij zo'n groep hoort en het wordt bekend, dan lig je eruit! Het is allemaal zo beperkend, want je kan ook geen vrienden hebben bij een andere groep. Jezelf kunnen zijn is één van de belangrijkste dingen van het leven, het gaat er niet om bij wie je hoort. Helaas hebben veel 16- en 17-jarigen dat gevoel tegenwoordig. Ik begrijp wel waarom, maar mijn instinct zegt altijd: Ik ben mezelf en wat anderen vinden interesseert mij geen barst! Ik heb eigenlijk medelijden met ze. Neem mijn jongste zoon, hij moet z'n haar op een bepaalde manier dragen, voorgeschreven (merk)kleding dragen, alles is voor hem uitgewerkt. Ik zei tegen hem: 'Hoe zit het met jou als mens, met je eigen keuzes?' en hij snapte niet waar ik het over had. Ik denk dat het vanzelf overgaat als hij z'n gevoel van onveiligheid kwijt is, maar de druk op jongeren is tegenwoordig heel groot. Ze willen allemaal heel stoer zijn, maar tegen wie vechten ze uiteindelijk? Tegen zichzelf toch? Alles is gebaseerd op de vragen 'Wie ben ik?' en 'Waar sta ik in de maatschappij?'

Die maatschappij heeft ook z'n eigen regels: Jongens huilen niet!
Inderdaad, alles is beschreven. Hier in Engeland hebben we de uitdrukking 'Keeping up with the Jones'', de Jones' zijn dan de buren die je moet kunnen evenaren. Als zij een nieuwe auto hebben gekocht, dien je zelf ook een nieuwe te kopen. Zij nieuwe gordijnen, jij nieuwe gordijnen. Afschuwelijk! Je bestaat dan misschien wel in de ogen van de buren, maar je bestaat niet voor jezelf. Het is een verwerping van je eigen individualiteit, heel droevig. Als ik tegen kennissen zeg dat ik van de muziekstroming 'heavy metal' hou, dan is hun eerste reactie: 'Op jou leeftijd?'. Wat ik volgens hen mooi zou moeten vinden is de muziek van Perry Como en Frank Sinatra. Ik *haat* Perry Como en Frank Sinatra!! Ik wil niet terug naar vroeger. Het verleden is vervelend, het heden opwindend en de toekomst zal misschien nooit bestaan! Ik hou van de energie van 'heavy metal'-muziek, want zolang er nog leven is, is dat het geluid van het leven. We leven nu!
De kinderen lieten me gisteren dia's zien van vroeger, toen ik nog met mijn eerste vrouw getrouwd was. Ik keek ernaar, maar het is net een geschiedenisboek, het heeft niets te maken met de persoon die ik nu ben. Gedeeltelijk misschien, maar om er naar te kijken en er romantisch aan terug te denken, dat vind ik afschuwelijk. Het zou een soort toegeven zijn aan de idee 'Het heden is vervelend, het verleden fantastisch' en daar wil ik niet aan. Wij praten op dit moment met elkaar en dat is realiteit. Gisteren is verleden tijd en is niet belangrijk voor mijn leven vandaag. Als ik zou zeggen dat gisteren fantastisch was en vandaag niet, dan ben ik op een bepaalde manier dood. Het doet er voor mij niet toe of deze denkwijze reëel is, ik blijf het denken.
Er is op dit moment een tendens om te tekenen in de stijl van andere tekenaars, omdat zij bijvoorbeeld populair zijn. Kijk naar *Harry Dickson* in Eppo Wordt Vervolgd. Perfect getekend, dat wel, maar een kopie van Edgar P. Jacobs. Idem dito voor *Professor Palmboom* van Dick Briel. Erg goed, maar een copie. Ik vraag me af, waarom er geen Kuifje-verhalen meer gemaakt mogen worden. Ik vind het belachelijk dat dat verboden is. Als anderen een strip even goed of beter kunnen maken dan de oorspronkelijke tekenaar, moeten zij daartoe de mogelijkheid krijgen. Een goed voorbeeld is Suske & Wiske en dergelijke. Ik vind het heerlijk dat iedereen die aan dit soort strips meewerkt tegenwoordig in het album wordt vermeld. Toen *Trigië* in Engeland werd gepubliceerd waren de namen van Mike Butterworth en mij nergens te vinden! Ook in het album dat werd uitgegeven door uitgeverij Hamlyn wordt mijn naam nergens vermeld. Dat is verkeerd, zo ga je niet met mensen om. Zelfs de letteraar en de inkleurder dienen naar mijn bescheiden mening vermeld te worden, ook *zij* hebben een inbreng in het verhaal.

Als een bioscoopfilm is afgelopen en de aftiteling begint, blijf ik kijken, want als de muziek goed was, wil ik ook zien wie de muziek heeft gemaakt! Het nadeel is, dat bij ons aan het eind van een film, in de bioscoop altijd het Engelse volkslied wordt gespeeld, waarbij verwacht wordt dat je twee minuten gaat staan. Dus de meeste bezoekers verlaten de zaal tijdens de aftiteling. Ik kan er niet tegen als iemand mij vertelt wat ik doen moet. Ik had daar al veel problemen mee toen ik in het leger zat en ik orders uit moest voeren; ik zou er nog

steeds problemen mee hebben als ik nu in loondienst zou werken.

Storm

Nu we het toch over film hebben, heb je nog iets vernomen over de Storm-film, die de Cannon-groep zou gaan maken?
Ik geloof het pas als ik het zie! Het enige wat ik heb, is een aantal brieven van Cannon. De film doet er ook eigenlijk niet toe, die brieven vind ik veel belangrijker. Ze zijn het grootste compliment dat ik ooit heb gehad. Wat iemand anders ook zegt, doet, zal gaan zeggen of zal gaan doen, een grotere waardering voor m'n werk kan ik niet krijgen. De eerste brief heb ik dan ook ingelijst.

Handelt Oberon nu verder de filmzaken af?
Ja, ik kreeg namelijk een telefoontje van ene Menahem Golan en ik wist niet wie hij was. Hij zegt: 'U spreekt met Cannon-film', ik zeg: 'Ja?'. Ik dacht dat het één van die kleine filmbedrijfjes was die je tegenwoordig als paddestoelen uit de grond ziet schieten. Hij zegt: 'Ik ga een film maken naar jouw stripverhalen' en ik reageer weer met de opmerking 'Oh, dat is leuk!' Toen begon hij over 'rechten kopen' en heb ik hem doorverwezen naar Fons te Marvelde van Oberon. Ik heb er nooit meer iets van gehoord. Later vernam ik pas dat Cannonfilm één van de grootste filmproducenten van Amerika en dat Menahem Golan één van de twee directeuren is! (Een maand geleden werd bekend dat de filmplannen voorlopig van de baan zijn. AvO).

Wie had Storm moeten spelen in de film?
De hoofdrolspeler uit Space-hunter, Peter Straus. Maar Storm is eigenlijk helemaal geen sterk personage, hij is een cliché, een soort intellectuele Conan. Roodhaar heeft veel meer karakter.

Wordt er nog gewerkt aan video's van Storm voor de Nederlandse T.V.?
Nee, ik geloof dat ze dat hebben opgegeven. Mijn verhalen leven niet op video. Er is nog wel een video gemaakt van mijn korte verhaal *De legende van Byloch*, wat Wilbert Plijnaar heeft geschreven. Prachtig verfilmd! (Inderdaad. AvO)

In Engeland wordt binnenkort het tweede deel van Storm uitgegeven
Ja, maar wanneer is nog niet bekend. De tekst is al diverse keren afgekeurd. De originele tekst van Martin is wel goed genoeg voor mij, maar niet goed genoeg voor het Engelse publiek.

Wie vertaalt Martin z'n teksten weer terug naar het Nederlands?
Kees Vuik heeft dat een tijd gedaan. Ook Martin z'n zus is er mee bezig geweest, maar wie het nu doet is mij onbekend. Redactieleden denk ik.

Heeft Martin daar nog invloed op?
Ja, maar er glipt wel eens iets door en dan kan Martin erg kwaad worden als het fout gaat! Martin z'n Engels is eigenlijk niet goed genoeg. Hij is heel erg goed, begrijp me niet verkeerd, maar hij kent de nuances van de taal niet. Engels kan soms heel subtiel zijn. Ik heb Martin ooit gevraagd of hij de vertaling niet zelf ter hand kon nemen, maar dat wil hij niet. Hij bedenkt zijn teksten in het Engels en hij vindt het heel moeilijk om dat terug te vertalen. Ik heb dat nooit goed kunnen begrijpen. (Volgens de Eppo Wordt Vervolgd-redactie verzorgt Martin Lodewijk met ingang van het nieuwe Storm-verhaal, *Vandaahl, de Verderver*, tòch zelf de vertaling. AvO)

Technieken

Schilder je altijd eerst de achtergronden van je pagina's?
Als je een bepaalde sfeer van je platen wilt laten uitgaan, moet je eerst die sfeer creëren. Daarna kan je er overheen schilderen wat je maar wilt, maar de sfeer zit goed. Wat ik er overheen schilder is dus in wezen onbelangrijk. Ik kan zo werken omdat ik gouache gebruik. Ook de fouten zijn op deze manier makkelijk te corrigeren, ik schilder er gewoon overheen. Als je met gouache gaat beginnen lijkt het een moeilijke manier van werken, maar als je er een tijdje mee werkt zul je zien dat het je makkelijk afgaat. Ik weet niet wat voor soort materialen *Segrelles* gebruikt, maar de sfeer die van zijn pagina's uitgaat is heel mooi. Z'n figuren zijn daarentegen heel slecht!

Ik zie hier veel polaroids liggen van handen. Heb je daar moeite mee?
Soms is het inderdaad moeilijk om een hand precies goed te krijgen. Normaal gebruik ik die foto's niet, maar als ik een plaatje moet tekenen waarop wordt ingezoomd op de hand, dan moet ik soms wel.

Je hebt ook veel foto's van naaktmodellen.
Modellen zijn nooit zo goed als je eigenlijk wilt dat ze zijn. Ik heb diverse modellen geprobeerd, maar de één had te korte benen en bij de andere zagen de borsten er niet uit, dus daar ben ik snel mee gestopt. Het is veel gemakkelijker om je hoofd te gebruiken. Fantasie is sterker dan realiteit, realiteit is zo gewoon. Als ik een model gebruik, ziet mijn tekening er ook uit als dat model, het magische element is geheel verdwenen. Het leuke van fantasie is, dat je smoorverliefd kan worden op Roodhaar, maar haar nooit kan krijgen, omdat ze niet bestaat. Het is een soort hoofse liefde. Roodhaar en Storm zien er bij mij ook nooit hetzelfde uit, ik kan ze niet elke keer hetzelfde tekenen. Hoe ze eruit zien hangt af van de stemming waarin ik ben. Ik hou ook helemaal niet van herhalingen. Als de lezers het niet leuk vinden: sorry, het is mijn manier van werken.

Als het publiek om die reden de albums niet meer koopt heb je wel een probleem.
Ik zou het natuurlijk niet leuk vinden, maar ik zou me er geen zorgen over maken. Stel je voor dat ik geen enkele strip meer geplaatst krijg, dan zou ik mijn manier van leven daarom nog niet hoeven te veranderen! Ik ga er vanuit dat ik nooit zal gaan werken zoals de fans graag zouden zien dat ik werk. Dat zou ontzettend fout zijn, ik moet zelf tevreden zijn. Overal ter wereld zijn mensen die tevreden zijn met wat ze maken. Je moet alleen het geluk hebben dat er een heleboel mensen zijn die mooi vinden wat jij maakt, maar je moet het niet voor *hen* maken maar voor jezelf.

Wat vind jij het beste Storm-verhaal dat er gemaakt is?
De best getekende verhalen zijn de verhalen die Kelvin Gosnell heeft geschreven. (*De legende van Yggdrasil*, *Stad der Verdoemden*. AvO) Hij gaf me namelijk een

(foto: Pieter van Oudheusden)

hele grote visuele vrijheid. Kelvin is een hele aardige vent. Zijn grootste passie is de luchtvaart, daar weet hij dan ook heel veel van.

Is zijn passie voor luchtvaart even groot als die van jouw voor auto-modelbouw?
Nee, ik vind het leuk om naar oude auto's te kijken of om erin te rijden, maar ik heb geen technische kennis.

Zijn de verhalen van Kelvin Gosnellook de best geschreven verhalen?
Nee, ik denk dat dat de *Kronieken van Pandarve* zijn, hoewel er wel een aantal dingen zijn die ik niet zo leuk vind. De Kronieken hebben namelijk een gebrek aan menselijkheid. Toch denk ik dat het de beste verhalen zijn, omdat er een schok door me heen gaat als Martin mij een nieuwe pagina doorbelt. Ik heb dan altijd het gevoel dat ik het *moet* tekenen! Werken met Martin heeft altijd iets opwindends. Soms wordt het me echter allemaal te technisch, dan praat hij abacadabra, het zal wel inherent zijn aan de science fiction. Ik vind ook dat zijn ideeën vaak te moeilijk zijn voor kinderen.
Iemand vroeg me pas of Storm en Roodhaar ook een sex-leven hebben. Ik heb toen één speciaal plaatje voor haar gemaakt, met daarbij de tekst: 'Nee mevrouw, Storm neukt haar alleen maar!' Ik wilde het naar haar opsturen, maar uiteindelijk heb ik dat toch maar niet gedaan. Storm en Roodhaar moeten regelmatig naar de toilet, maar dat laat je toch ook niet zien?

THUNDER

De Don Lawrence Fanclub (DLF) bestaat al meer dan drie jaar en is sinds het begin bezig met het verzamelen van al het materiaal dat Don Lawrence in zijn dertigjarige carrière als striptekenaar heeft gemaakt. Dit materiaal wordt gepubliceerd in het Don Lawrence-magazine *THUNDER*, dat de DLF vier keer per jaar uitgeeft. Thunder is een blad dat vol staat met artikelen, interviews, oude illustraties en strips van Don Lawrence. Strips die nog nooit in Nederland zijn gepubliceerd en speciaal voor Thunder worden vertaald en geletterd. Op dit moment lopen er twee vaste stripseries *Erik the Viking* en *Maroc the Mighty*. Deze zijn gemaakt in de periode dat Don Lawrence nog in zwart-wit tekende. Daarnaast staan er in Thunder ook korte stripjes, zoals *Fireball XL5* en *The Tinkle Twins.*
Naast Thunder houdt de DLF zich ook bezig met allerlei andere dingen, zoals de *DLF-bijeenkomst,* die eenmaal per jaar wordt georganiseerd om zo de fans met Don Lawrence in contact te laten komen. Maar vooral wordt de DLF geroemd om de *DLF-producties*, zoals de *full-color-posters*, die de fanclub minstens één keer per jaar uitbrengt, bij voorkeur tijdens de Strip-3-daagse.

Ook voor de afgelopen 3-Daagse stond er weer een poster op het programma, die speciaal voor de DLF getekend is. Het is een prachtige poster van Roodhaar op het originele formaat 60/45.

De DLF heeft trouwens grootse plannen met het Don Lawrence-magazine. Het nieuwste nummer (Thunder 11), dat in september verschenen is, heeft een kleurencover gekregen en ook het binnenwerk heeft een verandering ondergaan, om het blad op die manier een meer professionele aanblik te geven. Deze veranderingen konden worden doorgevoerd dankzij het ledental van de fanclub. In wezen is het ledental het grootste probleem waar een stripfanclub mee te maken heeft. In tegenstelling tot een fanclub van een popartiest heeft de grootste stripfanclub van Nederland maar een klein aantal leden. Dit weerhoudt de DLF regelmatig van het uitbrengen van mooi materiaal van Don Lawrence. Voor iedere fanclub geldt namelijk *'Hoe meer leden, hoe meer de fanclub doen kan!'*

Voor meer informatie over Don Lawrence en de DLF kan je schrijven naar:

Don Lawrence Fanclub
Meerstraat 5
4826 NA Breda
Tel. 076-710914

Rob van Bavel

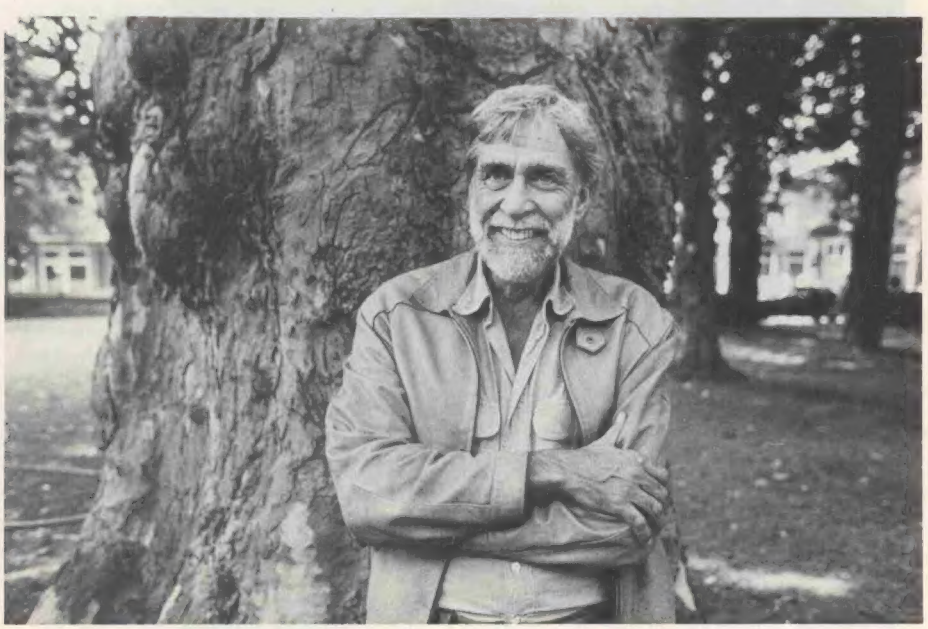

(foto: Pieter van Oudheusden)

Daar zit Giraud te tekenen en iedereen praat er zomaar doorheen!

door Baldi Dekker jr. en Arco van Os

De Strip-3-daagse 1986 is weer achter de rug. De *Stripschrift*-redactie heeft gemeend dit jaar een uitgebreide verslaggeving van de gebeurtenissen die zich daar afspeelden te moeten verzorgen. Dankzij Het Stripschap hebben onze redacteuren zowel voor als achter de schermen een kijkje kunnen nemen. Vijf dagen lang vlogen deze persmuskieten door het Turfschip, van activiteit naar activiteit. Het resultaat ziet u in de hiernavolgende fotoreportage.

Proloog

Maandag 15 september, vrij laat in de avond. Telefoon. Een bestuurslid van Het Stripschap, die had vernomen dat wij alle dagen aanwezig zouden zijn, verzoekt ons vriendelijk doch dringend ons gedurende de Strip-3-daagse enige uren per dag bezig te houden met het verkopen van toegangskaarten.
Dinsdag 16 september, begin van de middag. Opnieuw telefoon. Een ander bestuurslid vraagt ons te hulp bij het inrichten van een tentoonstelling, op donderdagochtend. Bereidwillig als wij zijn gaan we op beide verzoeken in...

Donderdag 18 september

Bij onze aankomst in het Turfschip blijken de standhouders niet op uw verslaggevers te hebben gewacht; ze zijn reeds begonnen met het opbouwen van hun stands. Snel spoeden wij ons naar de tentoonstellingsruimte, alwaar wij de opdracht krijgen een *woestijn* in te richten!

Hoe we het zand binnen moeten krijgen is zijn probleem niet. En aan een kruiwagen of schep heeft Het Stripschap ook niet gedacht...

Als dit karwei achter de rug is kunnen we eindelijk aan de echte grote klus beginnen: de verslaggeving van de Strip-3-daagse.

Deze blijkt bedoeld te zijn als decor voor een expositie met nieuw werk van Henk Albers. Alleen... voor zand moeten we zelf zorgen. Een vriendelijke aannemer is bereid – tegen fikse vergoeding – binnen een half uur *drie ton zand vòòr het Turfschip te deponeren.*

Aangekomen op de boekenbeurs blijken diverse stands al hun definitieve vorm te hebben gekregen. Een doordringende verflucht komt ons tegemoet.

Ergens in het gebouw is een stickerplakkende maniak aanwezig. Zelfs in de kleinste kamertjes worden wij geconfronteerd met zijn werk.

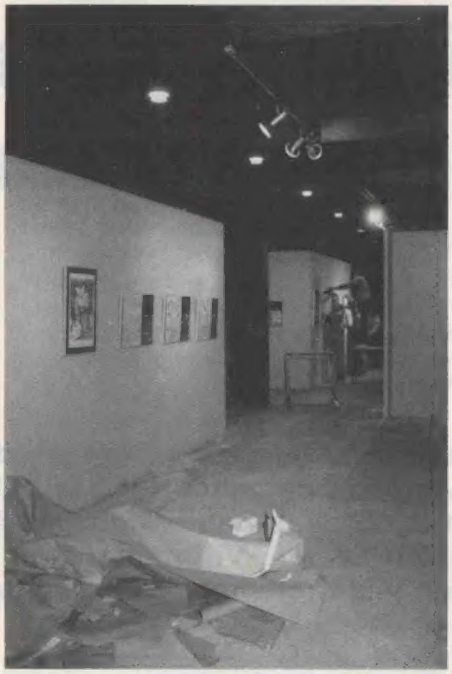

In de tussentijd is Casterman al flink opgeschoten met het inrichten van de tentoonstelling met werk van François Boucq.

Vrijdag 19 september

Na een licht ontbijt...

...komen we bij het Turfschip aan, waar een graffiti-artiest de laatste hand legt aan de informatiestand van Het Stripschap.

Na de sanitaire stop zetten wij onze verkenningstocht voort. In de nieuwe ruilbeurstent vertelt Hans Sonius, de regelneef van de ruilbeurs, ons iets over het nieuwe ruilbeursreglement, waarin onder andere is opgenomen dat men tevoren dient te reserveren. Hij voorziet enige problemen met mensen die hiervan nog niet op de hoogte zijn.

Als wij rond middernacht bij ons hotel aankomen, blijkt er iets mis te zijn gegaan met het reserveren van de kamers. We wachten even tot dit probleem wordt opgelost.

Rond het middaguur heeft zich een grote massa verzameld bij de ingang, ongeduldig naar binnen glurend in de hoop alvast een glimp van al het moois op te vangen.

Nadat wij een eenvoudige, doch voedzame maaltijd hebben genuttigd, kijken we even toe bij het inpakken van de striptassen. Dit had u moeten zien; vijfentwintig mensen die al rondjes lopend het materiaal voor de meer dan 1.000 striptassen vergaren.

Onze collega's van het Jeugdjournaal zijn druk bezig met het belangrijkste item voor die avond.

Nu wordt het tijd om onze eerste 'kassa-dienst' te draaien. Klokslag 12.00 uur gaan de kassa-hokjes en de deuren open. Voor de bezoekers begint het nu pas.

Het publiek verspreidt zich alras door het gebouw. Ook voor de activiteiten van onze medewerker Willem Ritstier en zijn compagnons is direct interesse.

Onder leiding van Stripschapsvoorzitter Hennie Wesseling vindt een forumdiscussie plaats over de krantestrip in Nederland. Dit onderwerp was aangedragen door Hec Leemans, de tekenaar van *Bakelandt*, die zich afvroeg waarom de Nederlandse krantestrip niet echt van de grond komt.

Nadat de voorzitter de forumdiscussie gesloten heeft, rept hij zich naar de counter, voor een rechtstreekse uitzending van Han Peekel's programma 'Wordt Vervolgd-radio'. Nu we toch in de counter zijn eten we snel een hapje, want over 7 minuten worden wij verwacht in de Chassé-zaal om Hein de Kort te interviewen.

Bij aankomst blijkt de cameraploeg even vrij-af te hebben gekregen, daar Hein de Kort er bij nader inzien tòch geen zin in heeft.

Alleen regisseuze Bonnet Vorrink is nog aanwezig om ons dit 'goede' nieuws te melden. Ze neemt met ons de lijst te interviewen stripmakers door, om daar eventuele andere 'onbetrouwbare' personen uit te lichten.

Het interview dat Pieter van Oudheusden en Hans Pols later hebben met Adamov, de tekenaar van *De Wind der Goden*, verloopt gelukkig zonder problemen. Dat maakt weer iets goed.

Tijdens de receptie geeft Ruth Raneiro een extra-voorstelling van *Stripsody*, daar de meeste gasten die overdag gemist hebben.

In de bar van het hotel worden wij joviaal begroet door Henk Kuijpers, de tekenaar van *Franka*.

Voor medewerkers en standhouders heeft Het Stripschap 's avonds een staande receptie georganiseerd.

Kort na middernacht wensen wij de bewaker een goede nacht(wacht) toe en vertrekken naar ons hotel.

Ook oud-redactieleden van Stripschrift kun je nog steeds in de kroeg tegenkomen.

Nou ja, staand...

Na half drie is de bar uitgestorven. Alleen de echte doorzakkers weten van geen ophouden.

Zaterdag 20 september

Wat minder vitaal dan de dagen er voor, strompelen wij 's morgens vroeg het Turfschip binnen. Tijdens een kopje koffie wordt met Henk Albers nog wat nagepraat over het interview met hem in Stripschrift 208, dat eerder deze week van de pers rolde.

De organisatie van een evenement als de Strip-3-daagse gaat je niet in de koude kleren zitten. De voorzitter voelt zich 's morgens niet echt lekker, maar... *the Show must go on!*

De makers van de *graffiti-wall* zijn ondertussen alweer met hun volgende project bezig.

Aangezien slot *Bommelstein* toch in de buurt ligt, werpen we meteen even een blik naar binnen. We zien vitrines vol met prachtig geëtaleerde Bommel-curiosa.

In de congreszaal is net een voorstelling begonnen van *Stanley, Livingstone & Donker Afrika*. Op de foto ziet u Peter de Wit en Hanco Kolk tijdens hun eerste sketch. Helaas moeten we snel vertrekken naar de Stripschrift-redactiekamer...

...waar we een foto maken van *Greg*, die op het moment wordt geïnterviewd.

Terug op de begane grond prijst Hans Buying, de tekenaar van *Faust*, ons zijn *Comic House*-waren aan.

We besluiten de ruilbeurs te bezoeken. Gelukkig zijn Hans Sonius' bange vermoedens niet bewaardheid. Ondanks de ontzettende drukte verloopt alles ordelijk.

Op weg naar de Stripkwis passeren we de stand van *Gezellig & Leuk* uit Amschterdam, die bemand wordt door René Windig en Eddie de Jong, die al aan hun volgende stripsch werken.

In de congreszaal blijkt de kwis al in volle gang te zijn. We hebben niet veel tijd om er te kijken – laat staan om deel te nemen –, want het interview met Michel Schetter, de tekenaar van *Cargo*, staat op het punt te beginnen.

Na dit intervieuw met – zoals hij zichzelf noemt – de 'Rambo van het beeldverhaal', begeven wij ons naar de Rotisserie-bar, om daar burgemeester Fey op te wachten, die aanstonds de Stripschapprijs zal uitreiken.

Paniek! De burgemeester komt niet opdagen. Telefonisch is hij niet te bereiken en bij het gemeentehuis weet men ook van niets. De voorzitters van Stripschap en jury overleggen met Dick Matena ('Krijg ik die prijs nu nog of niet!') over de te nemen stappen.

Plotseling komen de burgemeester en z'n vrouw via een andere ingang dan verwacht, de bar binnen. Het echtpaar bleek al drie kwartier incognito op de beurs rond te lopen, om iets van de sfeer te proeven.

Als eenieder zich naar de congreszaal heeft gespoed, kan het spektakel beginnen.

Eindelijk krijgt Dick Matena dan alsnog zijn Stripschapprijs.

Dick Matena's dankwoord bevatte nogal wat uithalen naar diverse mensen (zie elders in dit nummer, waar de complete tekst van zijn dankwoord staat afgedrukt).

'Kunnen die kinderen niet weg?! Ik wordt *gestoord* van die kinderen!!'

In de Rotisserie-bar praten de kersverse Stripschapprijswinnaar, het burgemeestersechtpaar en Hennie Wesseling nog wat na.

Tussen de bedrijven door hebben we ook nog wat afspraken na te komen. Als het interview met Daan Jippes – wat de cameraploeg betreft – afgelopen is, gaan we naar onze redactiekamer en zetten het gesprek nog even voort.

In de congreszaal wordt intussen de 'Miep miep... zoeff!'-wedstrijd gehouden. Tegen de tijd dat we weer beneden zijn wordt net de uitslag bekend gemaakt. Jury-voorzitter Thom Roep maakt onder het alziend oog van de camera de winnaars bekend.

Op zoek naar een rustiger plekje komen we in de tent Dino Attanasio tegen, die naarstig zijn *Johnny Goodbye*- en *Spaghetti*-albums signeert.

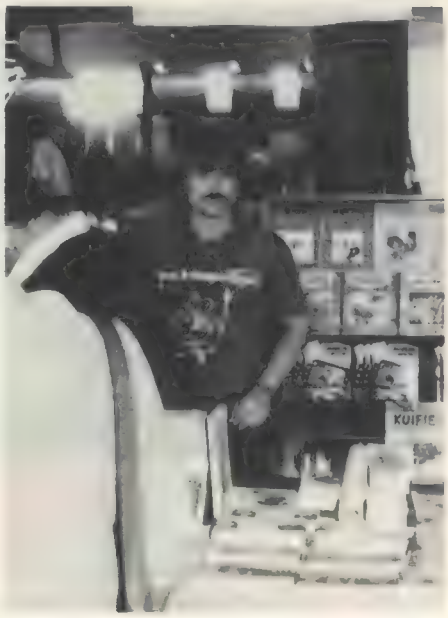

De hitte in de tenten is afmattend. Loom gaan we weer op weg. We wringen ons langs de stand van de ledenservice – die zich in een flinke belangstelling mag verheugen – ...

...op weg naar de Chassé-zaal, waar onze collega's een interview met Stripschap-penningwinnaar François Boucq hebben.

Als we ons – na deze dag hard werken – naar de uitgang begeven, zien we onze medewerker Will Ross druk in gesprek met Jacques Martin, de schepper van onder meer *Alex* en *Lefranc*.

Een jaarlijks terugkerend 'evenement' binnen de Strip-3-daagse is het diner op de zaterdagavond. De koks, die er enorm veel werk van hebben gemaakt, ontvangen uit handen van Hennie Wesseling een toepasselijk geschenk.

Velen zijn – net als wij – te moe om ook maar een hap door de keel te kunnen krijgen...

...wat wel te zien is aan de 'restjes' die over blijven. Ondanks de waarschuwing van Hennie Wesseling ('Zie maar hoe laat je het maakt, maar zondag is een zware dag'), bleef het nog lang 'onrustig' in 'Breda'. Tegen half vijf gaan de laatsten naar hun kamer.

Zondag 21 september

Nauwelijks klaar met ontbijten, komt er kort na negen uur een alarmerend telefoontje uit het Turfschip. Een – naar we later hoorden in de omgeving van Breda berucht – zwakzinnig gezin had die nacht besloten 'pyromaantje' te gaan spelen bij de ruilbeurstent. Uw reporters spoeden zich naar de auto om polshoogte te nemen en deze primeur vast te leggen.

De schade valt gelukkig mee. Een hoopje versmolten plastic zeil en wit bluspoeder markeren de plaats van de misdaad.

Binnen is er gelukkig ook geen noemenswaardige schade. De vele amateurstripbladen en fanclubs die hier 'act de présence' geven, proberen geïnteresseerden voor hun activiteiten te werven.

Filevorming. Op weg richting de Chassézaal lopen we in de boekenbeurs vast bij de Jan, Jans en de kinderen -stand, waar *Jan Kruis* signeert.

Zodra de video-ploeg tevreden is en genoeg materiaal vergaard heeft, zetten we ons interview met Evert Geradts, de tekenaar van de *'Alsjemaarbekend'-band, in de redactiekamer voort.*

Het Stripschap heeft niet alleen een prijs, maar ook nog enkele penningen te vergeven. De beide gelukkigen van dit jaar; *François Boucq* en (achterom kijkend) *Hans van den Boom*.

Het dankwoord van *François Boucq* is kort maar krachtig: 'Dank u wel'. Een reactie uit de zaal: 'Daar had die *Mateman* gisteren heel wat meer tijd voor nodig!'.

Als *Will Soyer*, de voorzitter van de jury, klaar is met het voorlezen van het rapport over Hans van den Boom kan deze zijn wel verdiende penning en oorkonde in ontvangst nemen.

Terwijl *Daniel Hulet* (*FARAO*, De paden van de roem) in de redactiekamer op zijn interviewers Pieter van Oudheusden en Hans Pols wacht...

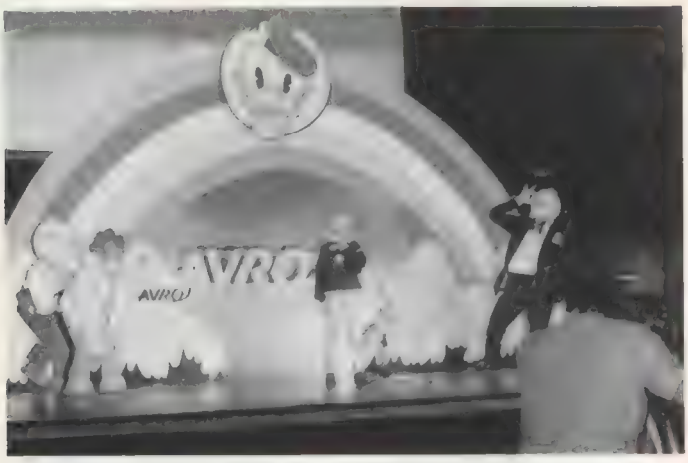

...vermannen uw reporters zich en nemen ze een kijkje bij een nieuwe 'Miep miep... Zoefff!'-wedstrijd.

We laten aan de jury, bestaande uit Robert van der Kroft, Thom Roep en 'cowboy' Henk Albers, de zware taak uit de horden joelende kinderen een winnaar te kiezen en vertrekken naar rustiger oorden.

Novedi heeft enkele striptekenaars gek genoeg gekregen om in de snikhete tent te komen signeren. Onder hen Albert Weinberg...

...en Giraud, alias Moebius.

Willy Lohmann, die we hier rechts naast Peter van Straaten op de trap naar de redactiekamer zien zitten.

Nadat we een bezoek hebben gebracht aan het druk bezochte vragen-uurtje met Don Lawrence, georganiseerd door z'n fanclub...

...slepen we ons door de met stripfiguren gevulde gang...

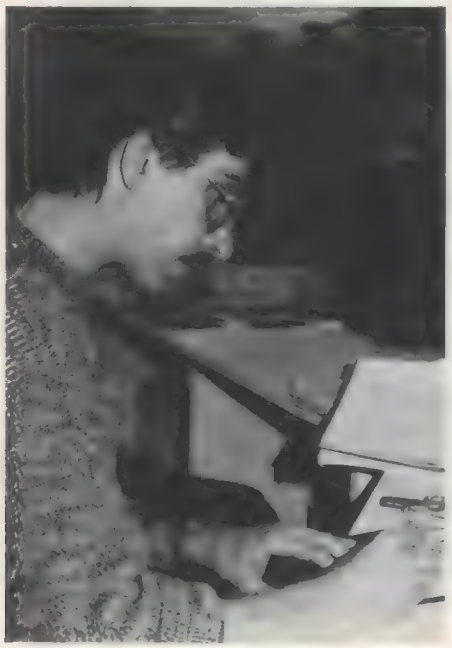

...naar de Oberon-stand, waar Ed van Schuylenburg ijverig bezig is met het tekenen van *Donald Duck, Mickey Mouse* en andere Disney-figuren.

Vanaf de ballustrade boven de counter, waar net de laatste striptassen zijn uitgereikt, hebben we een fraai uitzicht op de 'mierenhoop' daar beneden. Even (heel even) op adem komen en dan naar de redactiekamer...

...waar Jacques Martin wederom voor Stripschrift wordt geïnterviewd, zij het nu over een ander aspect van zijn werk.

Het loopt al tegen zessen en het begint langzaamaan tijd te worden om aan het afbreken te denken. Het verslepen van de drie ton zand en al het heen en weer geren van de afgelopen dagen doen uw verslaggevers besluiten het nu maar eens rustig aan te doen en wat werkende mensen te gaan bekijken.

Sommige tekenaars weten – ook na het sluiten van de beurs – van geen ophouden. Hier zien we hoe Kees de Boer zich in het zweet tekent.

Afbreken gaat heel wat sneller dan opbouwen. Karrenvrachten strips worden het gebouw uit gereden.

Al spoedig biedt de boekenbeurs een doodse aanblik.

In drie dagen tijd heeft de Strip-3-daagse zo'n 25.000 bezoekers getrokken. Die laten wel sporen na! Oud papier, waar je maar kijkt.

De tenten zijn inmiddels ook nagenoeg verlaten. Het wordt tijd de padvinders te laten opdraven, want...

...de rommel moet worden opgeruimd

...de tentoonstellingen moeten worden ingepakt...

...de vrachtwagen moet worden ingeladen...

...en die drie ton zand van de 'Henk Albers-woestijn' moet worden afgevoerd.

De klok loopt al naar tienen als de afgepeigerde medewerkers een adrenalineshot krijgen. Iemand ziet mensen rommelen bij de ruilbeurstent. Met de poging tot brandstichting van de afgelopen nacht nog vers in het geheugen wordt groot alarm geslagen. Uw razende reporters racen met de bewakers door de verlaten zaal naar de aangeduidde plek, maar treffen niets (meer) aan.
Het wordt tijd om aan het medewerkersdiner te denken, dat intussen in motel 'Breda' van start gaat.

Moe maar voldaan vallen we in onze stoelen neer. Daar Hennie Wesseling op dit moment zonder stem zit, neemt secretaris Ton Schuringa zijn taak waar. Met de woorden 'jongens, we hebben het verdiend; tast toe' opent hij het diner. Na het eten gaan we snel naar bed, want hoewel de fotoroiletjes op zijn, zit ons werk er nog niet op...

Maandag 22 september

We beginnen de dag met een speurtocht naar een fotozaak. Vergeefs echter, want alle blijken op deze vroege maandagochtend gesloten te zijn. Na bij het Turfschip de laatste vrachtwagen te hebben geladen, vertrekken we met gezwinde spoed naar Utrecht, waar de Nederlandse Filmdagen in volle gang zijn.

Ook Jean Giraud (Moebius) was op de Strip-3-Daagse aanwezig. Het beloofde interview moest hij wegens vermoeidheid afzeggen, maar hij was wel bereid wat vragen te beantwoorden.

Waar woont U tegenwoordig?
Giraud: 'In Venice, Los Angeles.'
Daarvoor hebt U op Tahiti gewoond.

Waarom bent U daar vertrokken?
G: (lacht) 'Daar waren veel redenen voor. Tahiti is prachtig, een soort paradijs, maar ik moest terug naar Los Angeles voor zaken.'

U moest contact houden met Uw uitgever?
G: 'Dat niet direkt. Ik wilde een film maken. Daar ben ik nog steeds niet aan begonnen, maar ik ben in Los Angeles gereed met de voorbereidingen en wacht tot ik aan de slag kan. Ondertussen werk ik aan andere produkties.'

Wat voor soort film is het?
G: 'Het is een animatiefilm, *Internal Transfer*, maar we hebben moeite om investeerders te vinden. Het is een heel duur project en het publiek voor animatiefilms is maar beperkt. Ik weet niet of het project gerealiseerd kan worden. Ik vecht er nog steeds voor, maar ik betwijfel het.'

U hebt indertijd ook meegewerkt aan de film Alien *van Ridley Scott.*
G: 'Dat is alweer ik weet niet hoelang geleden. Ik werk nu aan een film voor Cannon, die gebaseerd is op de televisieserie *Master of the Universe*. En ik ben bezig met de voorbereidingen van een film met... wat is z'n naam ook alweer. Sorry, er zit een gaatje in m'n hoofd. Het is hier ook zo lawaaiig en ik ben moe... Ik weet het weer, George Lucas (maker van de *Starwars*-films - red.).'

Hoe bent U met hem in contact gekomen?
G: 'We kennen elkaar al 'n paar jaar. We hadden contact via de post, maar nu heb ik hem ook ontmoet – en tegelijkertijd heeft hij mij ontmoet (lachend) *It was a good encounter... of the fourth kind.*

Wat voor werk doet U voor zijn film?
G: 'Ik ontwerp kostuums, decors, dat soort dingen.'

Bent U een soort art-director?
G: 'Nee, ik werk voor de art-director. Om art-director te zijn is 'n grote klus, full-time ben je aan het project verbonden en daar heb ik de tijd niet voor.'

Steekt U in dat werk voor films ook de meeste tijd?
G: Nee, nee...daar werk ik maar 'n paar dagen per week aan. De rest van de tijd ben ik bezig voor mijn uitgever in Frankrijk.'

Waar werkt U aan?
G: 'Ik begin aan een nieuwe *Incal*. Dat wordt het vijfde en laatste deel. Jodorowsky is bij me in het hotel en samen werken we aan het nieuwe verhaal. Met het tekenen ervan hoop ik voor Kerstmis klaar te zijn. Daarna wordt het ingekleurd. Dat doe ik niet zelf, daar heb ik geen tijd voor, maar de vrouw van Yves Chaland, die ook de andere delen heeft ingekleurd. Ik denk dat het boek halverwege 1987 zal verschijnen. Het wordt heel mooi, het is een goed verhaal. En die vijf delen bij elkaar, dat wordt fantastisch.'
Vanuit de stand van de uitgeverij 'de Lijn' keek Willy Lohmann toe hoe Giraud in hoog tempo tekeningen in albums zat te maken. Lohmann: 'Ik was wel 'n beetje geschokt. Daar zat Giraud te tekenen en *iedereen praatte er zomaar doorheen.*'

PvO

Toonderdag Nederlandse Filmdagen Utrecht

door Dick de Boer

**Op 22 september 1986 was het programma van de Nederlandse Filmdagen gewijd aan Marten Toonder en de Toonder Studio's.
De dag begon om half elf (een half uur later dan aangekondigd) met een forumdiskussie met *De ontwikkeling van de tekenfilm* als uitgangspunt. De drie inleiders benaderden het onderwerp vanuit hun eigen invalshoek.**

Marten Toonder hield een interessante lezing over zijn persoonlijke motivatie om tekenfilms te maken. Hij vertelde hoe de Toonder Studio's werden opgezet en hoe ontroerd hij was toen *Tom Poes* in de jaren 40 voor het eerst bewoog. De commerciële kant van de films werd zó belangrijk, dat hij die liever aan anderen overliet.
De tweede inleiding werd gehouden door Professor dr. Flip G. Droste, hoogleraar Algemene Taalwetenschap aan de Universiteit van Leuven, tevens commissaris van Toonder Studio's. De titel van zijn college was *Verhaal en beeld in het beeldverhaal. Over Strip, documentaire, Marten Toonder en andere zaken*. Hij doceerde dat taal, verhaal, film et cetera een afbeelding vormen van de werkelijkheid die door ons brein geïnterpreteerd moeten worden. Dit werd geïllustreerd aan de hand van voorbeelden uit Toonders werk.
Bert Kroon, direkteur van Toonder Studio's, hield een kort maar krachtig verhaal over de (commerciële) rol van de animatiefilm in het algemeen en die van de Toonder Studio's in het bijzonder.
De hierop volgende discussie spitste zich vooral toe op de vraag welk medium het meest geschikt is voor het brengen van een bepaalde boodschap. Ook het vierde forumlid, Harrie Geelen, roerde zich hier.
De aanwezigen werd na afloop kaas en wijn aangeboden. (De geheelonthouders moesten op een droogje zitten.)
Snel haastte men zich naar de filmvoorstelling, maar ook die begon te laat. Als je iets miste, miste je trouwens niet veel.
De ongeveer 4½ uur film van de Toonder Studio's die gedraaid werd, was een bijeengeraapt zootje van rijp en groen dat in de loop der jaren in de Studio's gemaakt is. Er was geen enkele toelichting op het doek, op papier of desnoods mondeling. De films werden niet in chronologische of andere logische volgorde gedraaid.
Ik stel me voor dat de jongste bediende van de Toonder Studio's de blikken uit de kast heeft getrokken. 'Verdraaid, nu nog een uur. Die film over mineralen van Shell is lekker lang. En die sexuele voorlichting zal het ook wel doen. Dan nog een paar reklamefilmpjes voor Jamin en klaar is Kees.'
Gelukkig werd het onbevredigde gevoel dat de bezoeker had 's avonds in de talkshow weggenomen.

... en hoe het verder ging

door Baldi Dekker jr. en Arco van Os

Na het verslag van onze medewerker Dick de Boer over de ochtend- en middagsessie van de Toonderdag, heeft u nog een reportage van ons tegoed over de talkshow, die in het Polmanshuis in Utrecht werd gehouden. Lezers, die geïnteresseerd zijn in de integrale tekst van deze avond, kunnen een briefkaartje sturen naar ons redaktie-adres. Bij voldoende aanvragen zal deze tekst dan voor u, tegen kostprijs, worden gedupliceerd.

Na de hectische Strip-3-daagse even een voorraad fotorolletjes halen, een hapje eten en dan naar het Polmanshuis in Utrecht, waar rond 21.00 een talkshow rond *Marten Toonder* zal beginnen. De organisatie heeft ons geadviseerd 19.30 uur aanwezig te zijn, om zo verzekerd te zijn van een goede zitplaats. De zaal van het Polmanshuis is namelijk niet heel erg groot en de helft van de ruimte is gereserveerd voor (ex-)medewerkers van de Toonder Studio's. Als wij binnenkomen, is de andere helft óók al redelijk gevuld. Toch zijn er nog een paar goede plaatsen vrij, waarop wij onze vermoeide lichamen kunnen deponeren.

Het loopt tegen negenen als ook de laatste gasten arriveren en de gespreksleider van die avond, *Hennie Wesseling*, zijn panelleden kan begroeten.

Marten Toonder is ondertussen ook aanwezig en mag zich gelijk in een grote belangstelling verheugen.

Nadat de deuren van het Polmanshuis zijn gesloten – vol is vol – geeft de gespreksleider zijn gasten de ruimte zich voor te stellen. Op de foto ziet u, van links naar rechts, *Marten Toonder, John van der Meulen* (produktieleider bij de Toonder Studio's), *Hennie Wesseling* (voorzitter van Het Stripschap) en Harrie Geelen (creative director bij de Studio's).

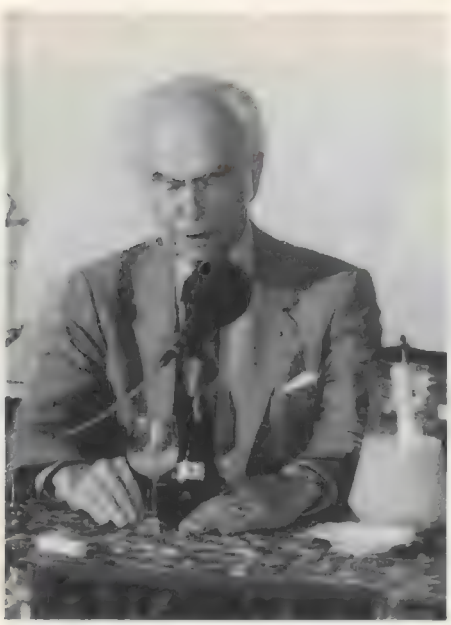

Het gesprek begint bij het begin: de start van de Toonder Studio's en de hulpbehoevende omstandigheden waarin de Studio's, een groot woord voor die tijd, toen verkeerden. *Marten Toonder* over die periode: 'Ik was er altijd van overtuigd, dat je pas iets bereikt had als je de figuurtjes die je getekend had kon laten bewegen. Nadat ik mijn eerste getekende poppetjes had gepubliceerd, werd ik geïnterviewd door een journalist, die mij vroeg of ik verder nog plannen had voor de toekomst. Ik vertelde hem dat ik graag tekenfilmpjes wilde maken. Hierop werd gereageerd door *Polygoon*, die mij een aanbieding deed om dit bij hen te proberen. Ik kreeg een camera aangeboden en enkele andere materialen en op die manier heb ik mijn eerste bewegingen gemaakt. Ik geloof, dat ik van mijn leven nooit zo trots ben geweest als toen ik mijn eerste tekening zag bewegen. Het is een vorm van magie, zuiver toverkunst, als je iets kan laten bewegen dat niet bestaat. Het was een loopje van Bommel met Tom Poes, langs een boom. Je zag de boom door de figuren heen en ze schommelden een beetje, maar het bewoog!'

Toonder vertelt dit met zoveel elan, dat de zaal ademloos toehoort. Op de foto ziet u onder andere *Jan van Haasteren* en *Thé Tjong Khing*.

John van der Meulen: 'Die test van Marten liep de hele zaak vooruit. Wij hadden niet eens een camera! Toen ik bij de Studio's kwam, in 1942, zag het er allemaal keurig uit, mooie tafels en dergelijke. De achtergrondenman had een belachelijke tafel waaraan links en rechts twee rollen zaten. Aan de ene rol zat het maagdelijk schone tekenpapier, wat over de tafel werd gespannen en aan de andere kant dan als geschilderd werk werd opgerold, alsof een tekenfilm alleen maar bestond uit bijzonder lange achtergronden die je per meter moest maken. Dat was een kleine vergissing, maar het was aardig bedoeld.'

Toonder: 'Tegelijk met tekenfilms begonnen wij ook met poppenfilms. Ik maakte namelijk kennis met een man, die in Engeland weleens had geprobeerd om poppenfilms te maken. De poppen die wij gebruikten waren poppen, die stuk voor stuk de fasen van een beweging hadden. Als een poppetje een stap moest maken, had je dus 13 poppen nodig, die elk een fase van die stap in zich hadden. Bijzonder bewerkelijk natuurlijk. Deze man kwam met een systeem aan, waarbij die poppen konden bewegen, scharnieren. Ook had hij maskertjes voor de poppen, die je kon verwisselen zodat ze vanaf heel somber tot aan een grijs konden komen. De beweging was wat schokkerig, maar het werke wel.'

Terwijl *Fred Julsing* toehoort gaat Toonder verder: *'Joop Geesink* was een man, die van belichtingen hield, van het opendoen van gordijnen en van schermen die neerkwamen, want hij had voor de theaters gewerkt. De tekenfilm viel hem wat tegen, deze had niet de glamour die hij graag zag. Toen hij die poppetjes zag begreep hij, dat je in het klein kon doen wat hij altijd in het groot had gedaan: dat hij theater kon maken. Toen heeft hij zich helemaal op de poppenfilm gestort.'

Op de vraag van de gespreksleider waarom iedereen in die beginperiode de Toonder Studio's opzocht verklaart *Toonder*: 'In de eerste plaats, omdat het oorlog was. De tweede reden was, dat alle tekenaars werk moesten hebben. In Den Haag werd *Nederland-Film* opgericht, een N.S.B.-instelling, dus er was voor tekenaars geen enkele reden om vrij rond te lopen op straat, want dan moesten ze naar 'Nederland-Film'. Wij kregen de kans om die N.S.B.-instelling uit te schakelen. Ze waren bezig aan een antisemitische film en de mensen die daar werkten vonden dat helemaal niet zo prettig en wilden er eigenlijk weg. Na enige publiciteit van de Studio's kwam de één na de ander naar ons toe en zaten we voor we het wisten, binnen een jaar na oprichting, met 50 personeelsleden.'

Marten Toonder raakt op het eerste gezicht wat geïrriteerd als *Wesseling* een anecdote naar boven haalt over een personeelsfeest op de Studio's, waar een geit werd neergezet die van voren werd volgestopt met

strips, om te symboliseren wat deze at en waar aan de achterkant tekenfilms uitkwamen om te laten zien wat deze geit produceerde. *Toonder*: 'U haalt een onaangenaam verhaal naar voren.' Nadat de laatste lach uit de zaal is weggestorven, vervolgt hij: 'Het was natuurlijk zo, dat de mensen die aan tekenfilm werkten de indruk wekten dat ze het geld opmaakten dat de strip verdiende. Dit gaf weleens een twist tussen die twee partijen. Het was absoluut niet waar. We hadden veel tekenaars die aan tekenfilm werkten, voor de strip waren dit er maar twee of drie en die betekenden nog niet veel. Er was één strip en dat was Tom Poes. Pas na de oorlog kwamen er meer strips en als gevolg hiervan ook meer mensen die zich hierin gingen specialiseren. Op dat moment is die legende waarschijnlijk ontstaan. De tekenfilm maakte veel geld op en waar kwam dat geld vandaan? Ik kan u nu onder vier ogen bezweren dat dat geld uit de film kwam, maar dat hebben ze toen nooit geloofd.'

Hierna komt een gesprek op gang over *de* Bommelfilm *Als je begrijpt wat ik bedoel*. *Harrie Geelen*: 'Toen ik aan een script ging werken dacht ik alleen maar: Hoe zou *hij* dat schrijven als *hij* het zou moeten schrijven? Ik overlegde natuurlijk wel met hem, je moest het niet wagen niet met hem te overleggen, maar ook los van dat had ik toch voor mezelf al een opvatting over.'
'Het verschil tussen de Bommelstrip en de Bommelfilm is', aldus *Geelen*, 'dat toen de strip werd gemaakt, Toonder de baas was en dat bij de film niemand de baas was. Je kunt beter één kapitein hebben en een heleboel zeelui, dan een heleboel kapiteins en geen enkele zeeman.' Reaktie van *Toonder*: 'Har, je slaat één punt over en dat is het geld.' *Harrie Geelen*: 'Geld is één van de kapiteins.' *Toonder*: 'Geld is de *enige* kapitein. Op het moment dat je met miljoenen aan het werk bent en één man dat geld in z'n buidel heeft, heeft die het voor het zeggen. Dat kan natuurlijk een heel bescheiden en aardige man zijn die zich op de achtergrond houdt, maar als hij zegt dat iets anders moet, omdat hij anders niet meer betaalt, dan zal je dat toch moeten doen om te voorkomen dat de zaak failliet gaat. Ik twijfel dan ook of ik ooit weer aan een hoofdfilm zal beginnen, als ik geen 10 miljoen op zak heb.'

Willy Lohmann luistert aandachtig als de gespreksleider aan John van der Meulen vraagt hoe groot de produktie is die de Studio's in 40 jaar hebben gerealiseerd. *Van der Meulen*: '1500 tot 2000 films, filmpjes en spotjes. Er zijn jaren geweest, nog niet zo lang geleden, dat wij één commercial per dag maakten.' *Toonder*: 'De enige lijn die je zou kunnen zien in al die produkten is de opvatting van het verhaal, maar de uitvoering was wisselvallig. Wij zijn ook constant aan het experimenteren geweest. Wij zijn begonnen met bolvormige figuurtjes, maar later hebben we ook heel andere films gemaakt, die gebaseerd waren op...

... wanddoeken van *Phiny Dick*, mijn vrouw. Die maakte toen wanddoeken met zéér gestyleerde figuren waarin driehoeken en ellipsen zaten.
Wesseling: 'Hoe sterk is uw stempel geweest op de filmproduktie van de Toonder Studio's?' *Toonder*: 'Van tijd tot tijd wat drukkend, denk ik. Soms te slap, omdat ik dan teveel strips aan mijn hoofd had. Het maken van één strip per dag is namelijk genoeg voor één mens. Ik had er op een gegeven moment vier en dat werd dus nachtwerk. Ik begreep dat ik dat niet meer aankon en toen hebben andere mensen het geheel of gedeeltelijk van mij overgenomen. Uiteindelijk maakten we samen zo'n 18 strips per dag, dus het kwam wel eens voor dat ik geen tijd had voor tekenfilm.'

Op de foto: Patty Klein en Børge Ring.
Toonder: 'Op een gegeven moment ben ik naar Ierland gegaan. Het is een heel wonderlijk land. Het land is zo overtuigend het land dat we altijd hebben gezocht, dat we verder nooit meer naar een ander land hebben gekeken. Wat we daar vonden, was in Nederland al lang verloren gegaan. Er gaan kwade geruchten dat ik daar meteen kaboutertjes ontmoet heb, maar dat is helemaal niet waar. Wat je daar aantrof dat was natuur, wilde natuur, grote vlaktes waar geen mens woonde, die vol lagen met stenen en die eeuwenlang onberoerd waren gebleven. Wij realiseerden ons, dat klinkt misschien een beetje schijnheilig, dat de mensen in de steden al een tikje neigen naar decadentie, naar degeneratie. Als je mens wilt zijn, dan heb je natuur nodig.
Terwijl ik op afstand was, bleef het teamwork in de Studio's gehandhaafd. Dat was het moment dat ik inzag, dat ik helemaal niet zo belangrijk was als ik altijd gedacht had dat ik was. Het zaakje bleef doorlopen.'
Wesseling: 'Het verhaal gaat, dat uw vertrek de oorzaak is geweest van het verminderen van de stripaktiviteiten van de Studio's.' *Toonder*: 'De schijn was, wat dat betreft, tegen mij. Het aantal strips liep terug, dat was al zo toen ik nog in Nederland was. Het was een cultuurverschijnsel, een conjunctuurverschijnsel. De kranten betaalden niet meer wat de tekenaars wilden hebben voor hun strips. De hoeveelheid talent liep terug, er kwam ook weinig aanbod. Kwade tongen beweren natuurlijk dat ik, op mijn eigen strips na, alle strips heb weggetrapt, dat ik er geen interesse meer voor had als ik zelf maar goed zat, maar ik kan u bezweren dat dat niet waar was. *Hans G. Kresse* liep op eigen benen, maar hij heeft *Eric de Noorman* ook laten zitten. Er is geen goede markt meer. Ik zie helemaal geen Nederlandse produktie meer.'

Lo Hartog van Banda kijkt toe.
Hennie Wesseling: 'Bent u blij dat u gestopt bent met uw eigen strip?'
Marten Toonder: 'Dat is een moeilijke vraag. Ik heb niet echt het idee dat ik hem heb gestopt. Het is natuurlijk wel waar, maar het dringt nog niet tot mij door. Dat is heel prettig, want anders zou ik waarschijnlijk veel verdrietiger zijn. Ik wen nu aan de omstandigheid dat ik hem niet meer elke dag hoef te doen. Dat is wel prettig, want het was een druk hoor.' *Wesseling*: 'Hebt u zich de laatste jaren meer literator dan striptekenaar gevoeld?' *Toonder*. 'Ja, vooral op het moment dat ik ontdekte dat strip een ondergewaardeerd medium is. Strips zijn niet alleen maar poppetjes die balloons uitstoten. Strips is *literatuur*! Een strip zonder woorden, kan literatuur zijn door de beelden die hij oproept. Toen ik dat inzag, merkte ik dat het spelen met woorden eigenlijk belangrijker is dan het spelen met lijnen.'
Wesseling: 'U legt vanavond de nadruk op uw medewerkers, maar op alle strips staat "Toonder". Toch hecht u daar niet zo aan, dacht ik.' *Toonder*: 'Ik hecht er erg veel aan en het is ook niet waar wat u zegt, want er staat geen Toonder op. Er staat alleen maar "Toonder" op die strips die ik zelf heb gemaakt. Kijk naar Panda, Kappie of Hollewijn, zoek maar naar mijn naam hoor, die staat er niet op... ja, heel klein: *Copyright Toonder Studio's*, maar dat ben ik niet.' *Wesseling*: 'Toch hebben velen dat zo geïnterpreteerd.' *Toonder*: 'Blijkbaar wel, maar dat alles door mijzelf getekend zou zijn, wil ik bij deze dán ook heel heftig ontkennen. Mijn eigen produktie is eigenlijk maar heel beperkt. Als je met veel strips zit, heb je verhalen nodig. Die had ik niet altijd bij de hand. Toen zijn er medewerkers aangetrokken op letterkundig gebied, bijvoorbeeld *Huizinga*, een hele handige journalist, die weleens een ideetje had of gapte, dat maakte ons allemaal niets uit. Later werden de eisen zwaarder, het moest beter worden. Toen kwam de periode dat ik kon samenwerken met *Lo Hartog van Banda*. De kranten hebben wel eens geschreven dat hij eigenlijk alles deed. Daar deden ze niet alleen mij, maar ook hem geen genoegen mee.'
Wesseling: 'Lo Hartog van Banda, jij hebt een brief ontvangen, wil je die even voorlezen?'

Lo Hartog van Banda: 'Ik heb een brief ontvangen van een heer, die niet met zijn volledige naam heeft ondertekend, dus ik weet niet wie die heer is, misschien kan het panel mij daarover uitsluitsel geven. De brief luidt:
Geacht paneel,
Op een talk-dinges zoals deze, mag het woord van een heer niet ontbreken. Vooral waar het gaat om misverstanden uit de droom te helpen. Zo gaat er een gerucht dat ik gestopt zou zijn. Onzin! Mijn biograaf is gestopt, maar ik vervolg mijn eigen eenzame weg. Als ervaren heer heb ik meer meegemaakt dan ik zelf wel weet en daarom was een biograaf wel handig. En hij deed het vrij verdienstelijk. Ik had het zelf bijna niet beter kunnen doen. Ik zou natuurlijk een andere biograaf kunnen aanstellen. Zo heeft een zeker H. v/d M. zijn diensten aangeboden, maar hij was teveel geïnteresseerd in mijn huwelijksleven en daarover zwijgt een heer, dat spreekt. Mijn goede vader zei altijd: Ollie jongen, wie zijn neus schendt moet op de blaren zitten en daar houd ik mij aan. En zo sta ik weer overal alleen voor. Zelfs Tom Poes, die wel eens hielp bij het oplossen van dingen die zichzelf oplossen, is weggegaan. En dat is als de regen in een welvaartsstaat. Zuur, bedoel ik, maar de kruik gaat net zolang te water tot het kalf verdronken is en nu voel ik mij genoodzaakt om de vinger op het zere been te leggen. Ik bedoel de opvatting, dat mijn biograaf mij heeft gemaakt. Het is omgekeerd. Ik heb mijn biograaf gemaakt, als u begrijpt wat ik bedoel. Hoogachtend,
O.B.

Na het applaus maakt *Toonder* nog de opmerking: 'Je zou bijna denken dat Banda daar aan het woord is.' Er wordt nu al snel gesproken over de Toonder Studio's heden ten dage die zich hebben ontwikkeld als audio-visuele studio's, waar alles veel zakelijker toegaat als vroeger. *John van der Meulen*: 'Dat is gewoon noodzakelijk. Alles is veel duurder geworden. De lol die we nu hebben is heel anders als de lol van vroeger. De lol moet je nu óók op werklijsten schrijven en die gaat nu óók de computer in en dat was vroeger niet. *Bert Kroon*, directeur van de Toonder Studio's (zie foto boven) is verantwoordelijk voor het reilen en zeilen in de zaak en dat zijn wij ook, zowel Harrie als ik, en dat drukt toch op je, waardoor de uitbundige lol niet meer aanwezig is, maar daarom is het nog wel leuk!'
Wesseling: 'Harrie, zijn de Studio's hard?'
Harrie Geelen: 'Ik heb nooit andere studio's meegemaakt, maar het valt best mee in het gewone dagelijkse leven. Ik zit natuurlijk in een prettige hoek. Je maakt, soms, een heel klein beetje van wat je zelf hebt bedacht en dat is heel prettig. Er zijn ook mensen die moeten maken wat een ander bedacht heeft, dat vind ik soms heel zielig. Dingen worden daar niet beter van. Het is het beste dat je een inbreng hebt. Je moet meewinnen als het goed gaat en meeverliezen als het niet goed gaat. Je eergevoel moet erbij betrokken zijn.'
Wesseling: 'Geldt dat voor jou ook, John?'
Van der Meulen. 'Ik kan me voorstellen dat het voor een creative director niet altijd leuk is dat hij moet maken wat hij krijgt aangeleverd, maar daar moet je de opdrachtgever op aankijken. De één vindt het geweldig dat een art director eigen ideeën heeft, de ander staat erop dat het produkt wordt zoals zijzelf dat hebben ontworpen. Dat laatste is een slaafs werk, maar dat *moet* je gewoon doen.'

Børge Ring trekt nog maar een keer aan z'n pijp als *Wesseling* overschakelt naar een ander onderwerp: 'Het is een moeizame tijd voor strips. De Hollandse School wordt vaak gelieerd aan de Toonder Studio's, plaatjes boven, tekst onder. Krijgt dat feuilleton ooit nog een kans? U bent gestopt, is dat een gevaar voor de toekomst van de strip?' *Toonder*: 'Ik hoop van niet. Ik zou niet graag aansprakelijk zijn voor een gevaar. Als de ouderen ophoepelen is er weer plaats voor jongeren, dus het lijkt mij een hele goede daad. Ik raad jongeren aan om een dagstrip te gaan maken. Ze moeten alleen niet denken, dat ze meteen met hun zakken vol geld naar huis gaan. Ik vind het heel jammer dat de Nederlandse strip aan het uitsterven is, terwijl bijvoorbeeld de Belgische het nog heel goed doet. Niet als dagstrip, maar als album. Het album vind ik eigenlijk niet de zuivere strip. De zuivere strip is de krantestrip, een feuilleton. Niet persé tekst onder – plaatjes boven, want dat was een opdracht die ik kreeg van de toenmalige directeur van *De Telegraaf*. Die man wilde een strip met tekst, aangezien wolkjes in de plaatjes, volgens hem, de leesluiheid bevorderden. Ik ben toen eerst naar mijn vrouw gegaan, want die had kinderboeken geschreven, om te vragen of zij die teksten voor de verhalen wilde maken. Zij heeft toen enkele weken lang inderdaad de verhalen geschreven, maar toen zei ze dat ze het belachelijk vond en dat ik ze zelf maar moest gaan schrijven. Dat vond ik toen een ontzettend verraderlijke streek, dat ze me zo in de steek liet. Achteraf ben ik haar natuurlijk bijzonder dankbaar. Het was een harde maatregel, maar een zéér terechte. Vanaf dat moment wilde ik een nieuw vak leren: schrijver!'

Wesseling: 'Ik zie dat Børge Ring iets wil zeggen.' *Børge Ring*: 'Ik was één van Marten Toonders animators. Ik kom oorspronkelijk uit Denemarken en ik heb één keer een hele typische opdracht gehad voor een strip. Iemand kwam naar mij toe en vroeg mij of ik 18 dagstripjes in het Deens wilde vertalen. Ik hoorde tot die grote groep mensen, die vind dat een strip pas een strip is als er balloons in staan. Ik zat die dingen te vertalen, maar ik had één grote moeilijkheid: de figuur in de strip mompelde en prevelde namelijk. Mompelen hebben we in het Deens ook, maar we hebben geen woord voor prevelen.

Het was echt een ernstig probleem en ik kon kiezen uit twee euvelen. Ik kon zeggen dat zij de hele tijd mompelden, maar dan mompelden zij zoveel, dat het de kwaliteit van de strip te erg zou beïnvloeden. Ik kon het natuurlijk ook omschrijven. Ik zat die stroken te lezen en nog eens te lezen en ineens kreeg ik vreselijk rode oren en dacht: Deze man schrijft even goed als *Godfried Bomans*. Vanaf dat moment ben ik een lezer geworden van de Tom Poes-tekststrips.' *Wesseling*: *Børge Ring* is dit jaar zelf winnaar van de Oscar voor de beste animatiefilm. Daar mag wel een applausje vanaf, denk ik.' Van de zaal mag dit er inderdaad vanaf.

'Wat ziet u als de beste periode binnen de Studio's meneer Toonder?' *Toonder*: 'Mijn voorkeur gaat uit naar produkties als *Moonglow*, maar dat is persoonlijk. Wat de Studio's betreft moet er geld in het laatje komen, dus dan kan dat niet.' De manier waarop is nogal vaag, maar uiteindelijk komt het gesprek toch weer uit bij de Bommelfilm. *Wesseling*: 'Harrie, zou jij ooit weer een Bommelfilm willen maken?' *Geelen*: 'Op deze manier... NOOIT! Als ik een film zou willen maken, dan zou ik hem helemaal alleen willen maken en Marten zou een goede reden moeten hebben om hem niet te maken. Die heeft hij nog steeds niet, behalve misschien dat hij hem niet *wil* maken. Als je die film maakt, dan moet het niet zo zijn, dat je je aanpast aan Marten, dan moet je al denken zoals hij. Dan zal het hoogstwaarschijnlijk toch nog een andere film worden dan de film die Marten gemaakt zou hebben, maar dan zou het wel een persoonlijke film worden en dat is de belangrijkste eigenschap die een film moet hebben, dat alles in de film naar die ene man ruikt. Het grote nadeel van tekenfilms is, dat het meestal teamwork is. Het feit dat een team de film maakt, kan je bewaren voor een heleboel kleine fouten, maar het is ook vaak de oorzaak van de allergrootste, namelijk dat de film geen gezicht heeft.' *Toonder* is het niet met Harrie Geelen eens: 'Ik geloof *wel* in een team. Neem als voorbeeld eens *Disney*, die niet kon tekenen en niet kon schrijven. Hij kon nooit in z'n eentje een film maken, maar toch is *Pinokkio* de mooiste tekenfilm die er ooit gemaakt is, die heeft hij namelijk met een team gemaakt.' *Geelen*: 'Ik praat natuurlijk over het niveau waarop het team zit. Het gaat om het concept van het verhaal, dat kan niet in een team worden gemaakt.' Op dat moment stormt *Børge Ring* weer naar voren. 'Ik heb uitstekend verstand van het maken van een tekenfilm en ik ben het voor één miljoen procent met Harrie oneens!' De reden wil hij niet prijsgeven, want 'hij is aanwezig om Marten te huldigen'. Als het rumoer wat verstomd is en er nog wat wordt nagepraat over dit blijkbaar precaire onderwerp, wil ook *Lo Hartog van Banda* nog iets kwijt: 'Ik wilde nog even terugkomen op dat debat over *denken als Marten Toonder*. Ik geloof dat daar een misverstand zit. Wanneer je het werk van Toonder wilt vervolgen, dan moet je niet denken als Marten Toonder, maar denken als de figuren die hij heeft ontworpen, want als je die figuren in een bepaalde situatie zet dan zijn ze zo sterk, dat ze hun eigen weg vervolgen. Een heer vervolgt zijn eigen eenzame weg nietwaar? Ik wil hiermee zeggen, dat al dat gepraat over denken als Marten Toonder ons op een dwaalweg spoort. Je moet denken als de figuren die hij levend heeft gemaakt.'

Het loopt al tegen half elf als de gespreksleider langzaam een einde maakt aan het gesprek. Na Marten Toonder het laatste woord gegeven te hebben, waarin deze zijn (ex-)medewerkers bedankt voor de tijd die ze hem op de Studio hebben gegeven, waarin ze met z'n allen hebben gemaakt wat ze hebben gemaakt, als we begrijpen wat hij bedoelt, bedankt hij ook *ons* voor onze aanwezigheid.

Na afloop wordt er nog heel wat nagepraat. Op de foto *Marten Toonder* en *Bjørn Jensen*.

Ook *Harrie Geelen* zal nog heel wat mensen te woord moeten staan.
Vóór we het pand verlaten richting huis en haard, stuiten we plotseling op een man die, tot op dat moment, incognito aanwezig was. Zijn foto treft u alvast hiernaast aan. Zijn verhaal in een volgende Stripschrift.

De speech van Dick Matena bij het in ontvangst nemen van de stripschapprijs 1986

Ha(r)telijk bedankt!

door Dick Matena

Geachte aanwezigen,
Alvorens iets te zeggen over de Stripschapprijs wil ik eerst nog wat anders kwijt en dat betreft het programmaboekje. In dat boekje staat een bibliografie van mijn werk. Dat wil zeggen: een vlijtig iemand heeft naarstig gespeurd naar alles wat ik ooit gepubliceerd heb en heeft dat vervolgens naar titel en datum genoteerd. Niet foutloos natuurlijk, zeker wat de buitenlandse publikaties betreft zijn er heel wat omissies, maar dat is bij zo'n karwei ook niet zo vreemd, dus daar zult U mij niet écht over horen. Wat me wél ergert is, dat mij blijkens deze bibliografie werk wordt toegedicht, dat niet van mij is en dan doel ik natuurlijk op de *Panda-* en *Tom Poes*-verhalen, die ik getekend zou hebben. Welnu, of ik die nu wel of niet getekend, geinkt of geschetst heb, doet niet ter zake. Belangrijker is, dat mij hier iets wordt toegeschreven, dat naar letter en geest het eigendom is van iemand anders, in dit geval van Marten Toonder. Het figureren van zijn titels op mijn staat van dienst is voor hem beledigend en voor mij vernederend. Ik heb genoeg eigen werk gemaakt voor een uitgebreide bibliografie zonder daarvoor leentjebuur te hoeven spelen bij een collega. Ik hoop, dat eventuele volgende bibliografen met één en ander rekening willen houden, temeer, omdat er toch al zoveel misverstanden bestaan rond strips en de makers daarvan. In 't bijzonder rond mijn persoon, mag ik zonder al te veel overdrijving zeggen.
Als ik sommige verhalen en publikaties mag geloven, dan is mijn werkruimte gesitueerd in de kroeg, alwaar ik in een toestand van constante dronkenschap mijn werken schep. Zijn die werken gereed, dan schijn ik met eenieder, die het met de strekking van het door mij gebodene niet eens is op de vuist te gaan. Dit is nu natuurlijk volkomen nonsens. Ik ben zeker niet vies van legendevorming en al helemaal niet als die mijzelf betreft, maar men moet niet overdrijven. De aard van het werk, stripmaken dus, staat gedurende het ambachtelijke proces, het tekenen en schrijven, geen dronkenschap toe en al helemaal niet de katers, die meestal op zo'n toestand volgen. En af en toe met iemand duelleren doe ik alleen als dat strikt noodzakelijk is en de te bestrijden persoon daar *zo* nadrukkelijk om vraagt, dat er geen andere uitweg mogelijk is. En de laatste vijftien jaar, min of meer vanaf de zogenaamde volwassenwording van de Nederlandse strip, wórdt daar door menigeen nogal eens uitdrukkelijk om gevraagd.
Toen ik zo'n vijfentwintig jaar geleden – opa vertelt – met striptekenen begon, was slechts een uiterst selecte groep van mensen op de hoogte van de ins en outs van dat vak. Eigenlijk betrof de groep toen alleen de stripmakers zelf. Langzamerhand is er echter een legioen van zogenaamde kenners gegroeid, die kennis van zaken uitsluitend ontlenen aan het feit, dat zij strips lezen, verzamelen en ervan houden dat te doen. Dat laatste is natuurlijk prachtig, want zonder publiek zijn wij nergens. Maar om alleen vanwege het feit, dat je ergens van houdt, ook onmiddellijk de status aan te nemen van kenner en vanuit die status de meest vreemde, nergens op slaande kritiek uit te gaan oefenen is natuurlijk bizar. Omdat ik ervan hou in een stevig gemetseld huis te wonen, ga ik toch niet met iedere metselaar en aannemer in discussie over hun vakmanschap? Ze zouden me zien aankomen! Een klap met een troffel is het minste wat ik dan kan verwachten. Waarom moet *ik*, óók een vakman, dan wél al jaren accepteren dat iedere boerenlul, die maar een stripje leest, méér van 't tekenen en schrijven daarvan afweet dan ik of in ieder geval pretendeert daar meer van af te weten dan ik? Het is heel hinderlijk om als tekenaar werk van collega's te zien, dat nog niet eens als pleepapier gebruikt zou mogen worden en dan in een krant of fanzine te moeten lezen, dat er opnieuw een meesterwerk gecreëerd is. Natuurlijk, de stripkritiek is als vak nog jong en de critici

(foto: Baldi Dekker jr.)

moeten nog veel leren en doen dat langzamerhand ook, maar het is een zeldzaamheid, dat er als stripmaker naar je geluisterd wordt, omdat de meeste critici er automatisch vanuit gaan, dat alles wat een tekenaar/schrijver van zijn collega zegt, gebaseerd is op broodnijd en kinnesinne. Natuurlijk gebeurt dat óók wel, maar het is geen basis waar van uitgegaan moet worden. Wil de stripkritiek in Nederland werkelijk van de grond komen, dan moet de criticus in spé allereerst eens bereid zijn het oor te luisteren te leggen bij de vakman, de stripman in dit geval. Zolang dat niet gebeurt blijft het nattevingerwerk en beunhazerij, die door iedere schoolkrantredacteur, stripantikwaar annex uitgever, hobbyist en gewone malloot bedreven kan worden.

En zo kom ik dan bij de Stripschapprijs terecht, want ook de toekenning daarvan is een daad van kritiek. Een positieve daad, zeker, maar wel één, die in het licht van wat ik eerder gezegd heb, met de nodige relativiteit beoordeeld moet worden. Buiten de twee tekenaars, die in de jury zitten en die het vanwege hun eigen werkzaamheden sowieso al te druk hebben strips van anderen te lezen, bestaat de rest van de jury uit mensen van her en der, die toch ook van hun gezond niet weten, natuurlijk wel van bepaalde strips houden en daarom bij zo'n jurering allen hun eigen stokpaardje berijden, uitsluitend en alleen op basis van hun eigen persoonlijke, uiterst subjectieve voorkeur. En aangezien ik ook maar een mens ben en dus ook uiterst subjectief, dank ik deze zeer heterogene groep ongelukkigen toch wel degelijk voor de eer mij aangedaan. Tenslotte krijg ik deze Stripschapprijs voor mijn gehele oeuvre, zoals het juryrapport zegt. Een niet gering woord, oeuvre, en ook daar wil ik graag een kanttekening bij plaatsen. Een oeuvre in de klassieke zin van het woord heb ik niet. Wat strips betreft, wil dat voor mij zeggen, een serie publikaties, die kwa vorm en inhoud één aaneengesloten geheel is. Van iets dergelijks is bij mijn werk pas de laatste jaren enigszins sprake. Daarvóór zie ik slechts een aaneenschakeling van grotere en kleinere mislukkingen.

Is daarom de toekenning van deze prijs aan mij nu ook een schande, zoals zekere antiekhandelaar uit de Kerkstraat te Amsterdam nu al enkele maanden aan ieder, die dat horen wil verkondigt? Welzeker, dat is een schande. Want wat behelst dat oeuvre nu eigenlijk helemaal? Onbegrijpelijke verhaaltjes, gegoten in een dermate zuinige stijl, dat Mondriaan ermee vergeleken een uitbundige baas is. En nog zo verdraaid weinig ook, vier of vijf boeken, *met pijn*. Waarom dan toch die prijs aan *mij* gegeven, terwijl er nog zoveel gezelliger tekenaars zijn? Het antwoord is eenvoudig, dames en heren: *corruptie*. 't Stripschap, beu van mijn jaarlijks terugkerende gezeur, dat de prijs eigenlijk mij toekwam, iedere keer als hij naar een ander ging, besloot tot een meesterzet om van het geëmmer af te zijn. Laten we hem die prijs nou maar geven, dan houdt ie eindelijk zijn kop wel, was de achterliggende gedachte. Met grote sluwheid benoemde het daarop een jury, welker samenstelling met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid zou leiden tot het bekronen van mijn persoon. En zie, dat lukte wonderwel. Zeker, niet helemaal zonder moeite en er vielen wat klappen en harde woorden, maar uiteindelijk zegevierde toch het ongezonde verstand. Vandaar, dat ik U nu vanaf deze plaats sta te vervelen.

Maar toch, helemaal geslaagd is deze coup van Het Stripschap niet, want de toekenning van een oeuvreprijs op drieënveertigjarige leeftijd benauwt mij enigszins. Het is als met het verzameld werk van een relatief nog jonge auteur. Dan denk je ook altijd, nou, van die vent verwachten ze zeker niet veel meer, vandaar, dat ze alles, wat hij er dan nog uitgeperst heeft, maar bij elkaar geveegd hebben om 't nog érgens op te laten lijken. Zo ook met een oeuvreprijs. 't Heeft iets fataal afgeronds, als was 't een grafschrift. En dat, terwijl het slachtoffer, ik in deze, nog jarenlang alle mogelijke onzin uit zijn duim moet zuigen, wil hij brood op de plank krijgen. Gelukkig zijn er nog de Stripschappenningen, zodat mijn toekomst niet geheel uitzichtloos is. Er blijft wat om naar te streven. Het Stripschap zij bij deze gewaarschuwd.

Ik dank U voor Uw aandacht.

Studiowerk en stripkunst

door Pieter van Oudheusden

De uitgevers lijken het goed voor te hebben met de Nederlandse stripliefhebber. Bijna tegelijk verschenen de eerste albums in twee luxe reeksen, die allebei Prestige worden genoemd. Daarnaast is Dargaud zelfs met een tweede serie hardcover begonnen, de Collectie Première. Kort na elkaar zijn de eerste twee delen daarvan verschenen: Harry Dickson, *De bende van de spin* door Zanon en Vanderhaeghe, en *De dwaze monnik* van Vink.

Het verhaal en de hoofdpersoon van het eerste Harry Dickson-album, *De bende van de spin,* zijn ontleend aan het oeuvre van de Vlaamse schrijver Jean Ray. In België is zijn naam een begrip en de bewondering voor zijn werk een cultus, maar in Noord-Nederland hebben zijn boeken nog nauwelijks de aandacht getrokken. Ray schreef verhalen voor kinderen en volwassenen, waaronder pulpverhalen in alle mogelijke genres. Hij gebruikte een groot aantal pseudoniemen, waarvan John Flanders het bekendste is. Maar ook Jean Ray is een schuilnaam, de schrijver heette voluit Jean Raymond de Kremer. Hoewel hij Vlaming was, schreef hij zijn belangrijkste werk in het Frans.

Rond zijn persoon heeft altijd een sfeer van geheimzinnigheid gehangen, die voornamelijk gebaseerd blijkt te zijn op de fantasie en de sterke verhalen van Jean Ray zelf. Hij zou zeeman, avonturier, dranksmokkelaar en dierentemmer zijn geweest. In werkelijkheid sleet hij het grootste deel van zijn leven achter de schrijfmachine; zijn oeuvre is dan ook astronomisch van omvang. Het enige biografische feit dat de mythe rond Jean Ray enigszins rechtvaardigt, is de veroordeling tot zes jaar gevangenisstraf wegens verduistering waartoe de schrijver in de jaren twintig werd veroordeeld en waarvan hij de helft uitzat.

Jean Ray schreef ook scenario's voor stripverhalen, onder andere *De avonturen van Edmund Bell* die vanaf 1937 verschenen en getekend werden door de expressionistische schilder Frits van den Berghe. Voor het weekblad Kuifje schreef hij korte verhalen.

Verder staan er zo'n driehonderd verhalen (Ray's eigen schatting) over Harry Dickson, 'le Scherlock Holmes américain', op zijn naam. Ze speelden in Londen, hoewel Ray nooit een voet in die stad gezet had. Oorspronkelijk hoefde hij de verhalen alleen uit het Duits in het Frans te vertalen, maar al gauw begon hij ze ingrijpend te bewerken en tenslotte helemaal zelf te schrijven, met als enig aanknopingspunt de schreeuwerig gekleurde, sensationele omslagen die al bij de drukker klaar lagen. De verhalen verschenen in de jaren dertig. Ray's naam stond niet op het omslag en pas in 1959 gaf hij toe ze geschreven te hebben, maar dat had ongetwijfeld meer te maken met zijn gevoel voor legendevorming dan met de kwaliteit van de verhalen.

Jean Ray

In de tijd waarin ze verschenen, hadden de avonturen van Harry Dickson eenzelfde populariteit als andere reeksen stuiverromans over bijvoorbeeld Buffalo Bill, Lord Lister of Nick Carter. Later heeft de Franse regisseur Alain Resnais nog contact gehad met Jean Ray over een verfilming van de avonturen. Het plan ging niet door omdat de schrijver in 1964 overleed en Resnais de financiering van zijn film niet rond kon krijgen.

Jean Ray schreef fraaie, klassieke griezelverhalen die hem de bijnamen 'de Vlaamse Edgar Allen Poe' en 'de dichter van de angst' bezorgden. In 1970 verscheen een Nederlandse vertaling door Hubert Lampo van *Malpertuis*, Jean Ray's meesterwerk. Het speelt zich af in de een somber Gents herenhuis, waarin de laatste Griekse goden tevergeefs tegen de machten van de duisternis strijden. In de *Encyclopedie van de wereldliteratuur* staat dat 'de schrijver erin is geslaagd een dergelijk hallucinant gegeven (...) een vast, aangrijpende vorm te verlenen, volstaat om hem in het literaire genre van het raadselachtige zelfs ver boven Poe en Hoffmann te plaatsen.' De schrijver van het lemma over Jean Ray, A. van Hageland, is hoogstwaarschijnlijk een Vlaming en zoals bekend: Vlamingen onder elkaar kijken niet op een schouderklopje. Het citaat maakt wel duidelijk met welke ademloze bewondering in Zuid-Nederland naar het werk van Jean Ray wordt opgezien. In een hoofdstuk van *De zwanen van Stonehenge* lijft Hubert Lampo het werk van Ray in bij het magisch realisme, een stroming die ruw geschetst ervan uitgaat dat de werkelijkheid zoals we die menen te kennen, in verbinding staat met en voortdurend beïnvloed wordt door een andere wereld, die zich buiten onze zintuigelijke waarneming bevindt.

Een andere bewonderaar van Jean Ray is de filmer Harry Kümmel, die *Malpertuis* in 1972 verfilmde. In het stripalbum *De schaduw van toen* van tekenaar Tito en tekstschrijver Bucquoy brengen de hoofdfiguren een bezoek aan die film en ook voor de overige gebeurtenissen in dat verhaal is de hele santekraam van het magisch realisme zorgvuldig leeggeplunderd.

De bende van spin

In het eerste Harry Dickson-album spelen occulte elementen een bescheiden rol en alleen aan het begin van het verhaal. Een week lang vindt detective Harry Dickson een grote, zilveren spin op zijn bureau. Hij gaat op wacht zitten om te zien wie die daar neerlegt en ontdekt zo, dat de spin zich plotseling op zijn bureau materialiseert. Even onverwacht verschijnt er een jonge vrouw in zijn kamer, die zich voorstelt als Georgette Cuvelier. Ze vertelt dat ze de bende van de spin heeft opgericht, die erop uit is zich 'te verrijken ten koste van systemen of mensen die te veel hebben (...) en vervolgens iedereen uit de weg te ruimen die zich tegen deze herindeling verzet'. De detective laat haar schaduwen, maar ze is al snel verdwenen. Er volgt een adembenemende jacht op de bende, waarbij Georgette Cuvelier en haar handlangers

Dickson steeds weer te snel af zijn.
De bende van de spin is een spannend album, vol afwisseling en actie, en in dat opzicht zeker een vakkundig gemaakt avonturenverhaal. Vermoedelijk is het scenario ervan op eenzelfde manier tot stand gekomen als de verhalen voor de James Bondfilms: die volgden niet de oorspronkelijke romans, maar zijn een selectie van de meest spectaculaire scenes uit een aantal boeken. Het tekenwerk van Pascal Zanon is mooi en zeer verzorgd, maar volledig gebaseerd op het klare lijn-idioom van Edgar P. Jacobs, wiens invloed op elk plaatje onmiddellijk voelbaar is. Regelmatig wordt in het verhaal aan het werk van Jacobs en Hergé gerefereerd. Eén van de figuren die in *De bende van de spin* wordt geïntroduceerd, is ook voor Noordnederlandse lezers een bekende: captain B. van de S.I.S., een blonde pijproker met een langwerpig gezicht en een snor. En een paar pagina's verder is een politiecommissaris verkeerd verbonden en roept boos: 'Wat? Nee, verduiveld!... Ik heb niet om een slager gevraagd!'
Zulke grapjes versterken ongewild de indruk dat je een tweedehands stripverhaal zit te lezen. Bovendien doet de tegenspeelster van Harry Dickson, de Spin, sterk denken aan het Gele Teken: allebei geheimzinnige vijanden die uit het niets lijken op te duiken, ongrijpbaar zijn en overal hun merkteken achterlaten.
De bende van de spin steunt op twee grote namen: Edgar P. Jacobs voor de tekeningen, Jean Ray voor de tekst. Er lijkt bewust gezocht te zijn naar een succesformule en dat geeft het album iets steriels. Het is studiowerk, een verhaal waarin de vliegtuigen naar bouwdozenlijm ruiken. Het uitgebreide colofon op de titelpagina van het album heeft daarom iets potsierlijks. Vooral Christian Vanderhaeghe heeft zichzelf niet tekort willen doen; hij tekent voor het scenario, maar ook voor de 'bewerking', 'documentatie', en 'artistieke leiding'.

De dwaze monnik

Die uitgebreide reeks medailles is een groot contrast met de eenvoudige vermelding 'tekst en tekeningen: Vink' voorin het tweede album uit de Collectie Première: *De dwaze monnik*. Over de Franse editie van het boek stonden al in Stripschrift 205 enige prijzende woorden, maar nu kan elke Nederlandse lezer zelf kennismaken met één van de meest verrassende albums van dit jaar.

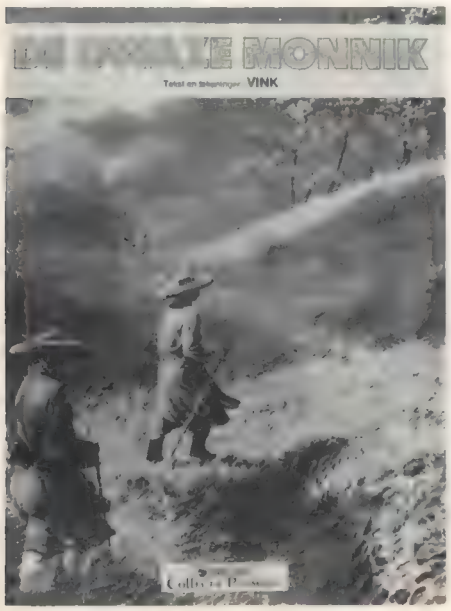

uit: De bende van de spin

In 1983 debuteerde Vink met *Achter de groene bamboehaag*, opgenomen in de reeks *Verhalen en legenden* van uitgeverij Lombard. Zijn volledige naam is Vinh Khoa. Hij werd in 1950 geboren in Midden-Vietnam en woont sinds 1969 in Luik. In dat eerste album was hij nog duidelijk op zoek naar een eigen stijl en die lijkt hij in *De dwaze monnik* gevonden te hebben.
Het verhaal speelt in China. De hoofdpersoon ervan is het meisje He Pao, dat ook wel Kleine Barbaar wordt genoemd, omdat haar overleden ouders geen Chinezen, maar Europeanen waren. Het verhaal begint als Yu Kong, de debiele zoon van de plaatselijke heerser, van onbekende reizigers een drank krijgt die hem wreed en agressief maakt. Hij vermoordt de pleegouders van He Pao en gaat ook achter het meisje aan. Hij probeert haar aan te randen, maar ze wordt gered door rondreizenden nonnen. Op de vlucht voor Yu Kong trekt ze met hen mee. Onderweg worden ze overvallen door een bende gedrogeerde bandieten, die hen niet meer met rust zal laten.
Reproduktie van een pagina of fragment van dit album in zwart-wit zou het werk van Vink onrecht doen. Het verhaal is prachtig in gewassen tinten gekleurd; al in *Achter de groene bamboehaag* had Vink bewezen over een subtiel gevoel voor het gebruik van kleuren te beschikken. In *De dwaze monnik* heeft hij als tekenaar en inkleurder een onmiddellijk herkenbare, eigen stijl gevonden, maar in tegenstelling tot Pascal Zanon stelt Vink zich niet tevreden met een eenmaal gevonden oplossing van tekentechnische problemen. Hij blijft in zijn verhaal experimenteren met tekentechnieken en de indeling van een pagina. Die experimenten blijven echter ondergeschikt aan de voortgang van het verhaal, dat grafisch een eenheid is gebleven.
Vink heeft in de eerste pagina's moeite om het verhaal op gang te brengen en de figuren zo te introduceren dat de lezer ze niet onmiddellijk weer door elkaar haalt. Maar als je die pagina's eenmaal hebt herlezen en de figuren je vertrouwd geworden zijn, krijgt het verhaal je in zijn greep en laat het je pas op de laatste bladzijde weer los. (Ik moet lang in mijn herinnering teruggaan

Captain B.

om me een album te herinneren waarbij het me, net als in *De dwaze monnik*, werkelijk speet dat ik het verhaal uit had en er geen vervolg voor handen was.*)
De dwaze monnik is een evenwichtig verteld verhaal. De gebeurtenissen erin zijn spannend en vaak gewelddadig, maar Vink brengt ze zorgvuldig en beheerst in beeld. De figuren zijn psychologisch geloofwaardig en met liefde getekend. Vink schrikt er niet voor terug ze soms diepzinnige gedachten in de mond te leggen, maar vervalt niet in roggebroodfilosofieën over de zin van het bestaan (zoals bijvoorbeeld de makers van *Axel Moonshine*).
De bende van de spin is keurig vakwerk, met vlijt en inzet gemaakt, maar het is in vergelijking met *De dwaze monnik* een overbodig album. Met dit bewonderswaardig verhaal kan Vinks naam worden bijgeschreven op het lijstje van belangrijke stripmakers. Zijn werk is stripkunst en die uitdrukking kan in dit geval zonder overdrijving of ironie worden gebruikt.

Collectie Première
Zanon/Vanderhaeghe:
Harry Dickson, *De bende van de spin*
Vink: *De dwaze monnik*

Uitgeverij Dargaud Benelux
prijs *f* 14,90 per deel

* Inmiddels is er in diezelfde Premièrereeks een vervolg op *De dwaze monnik* verschenen. Het nieuwe deel heet *Het stenen geheugen* en Vink weet de hooggespannen verwachtingen die *De dwaze monnik* achterliet, volledig waar te maken. Het is een prachtig album, waarin Vink zijn kwaliteiten en groei als stripmaker bevestigt. Een derde verhaal laat waarschijnlijk nog enige tijd op zich wachten. Op de Strip-3-daagse vertelde Vink dat hij ermee bezig is, maar dat hij heel langzaam werkt. In een volgend nummer van Stripschrift verschijnt een interview, dat we in Breda met Vink maakten.

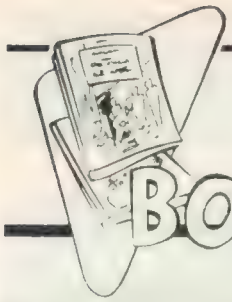

BOEKEN IN HET KORT

De moesson-tijd is aangebroken!

Waren de uitgevers de weken voor de Strip-3-daagse nog zo stil dat iedere stripfanaat bijkans dagelijks smachtend naar nieuwe strips voor de deur van z'n stripwinkelier vergeefs zat te wachten in de hoop z'n dorst naar nieuwe albums te kunnen laven, nu lijkt er geen einde aan de stortvloed te komen! Met de Strip-3-daagse brak de moesson-tijd aan. Meer dan 100 nieuwe albums in drie dagen overspoelden de stripmarkt. Ongelooflijk! De maandelijkse golf te recenseren albums was nimmer zo hoog.

De nieuwe redactie van Stripschrift is als een nieuwe bezem: we vegen snel en schoon door al die albums heen. Echter, de rubriek 'Boeken in 't kort', de afvoer voor al de copy, kan deze stroom niet aan. Daarom zijn we genoodzaakt de recensies over meerdere nummers te spreiden. Vanzelfsprekend proberen we ze zo snel mogelijk gepubliceerd te krijgen, maar we vragen uw begrip in geval het wat langer dan normaal duurt.
Wordt het misschien tijd voor een Delta-plan...?

(BDJ)

Kresse bibliofielreeks delen III en IV
Panda 1986.
Prijs *f* 48,— per deel

Naast de monumentale reeks van *Eric de Noorman* geeft Panda ook de *Kresse bibliofielreeks* uit.
De bedoeling is om een overzicht van het werk van Hans G. Kresse te brengen van ongeveer 1948 tot 1960.
In deze reeks verschenen in september twee nieuwe delen.
Deel III *Per atoomraket naar Mars* in een oplage van 480 exemplaren; genummerd van 1 tot en met 480. De tekeningen van Hans Kresse dateren uit 1945 en dragen een zeer Toonderiaans karakter.
Deel IV *De avonturen van Robby*. Dit is een dagblad-strip die in het dagblad Trouw gepubliceerd is in 1945 en 1946. Van deze reeks, die uit drie verhalen bestaat is nog nooit eerder een publicatie in boekvorm geweest. De drie verhalen zijn: *Robby en de robijn van de hertog* (aflevering 1 - 44 gepubliceerd in het dagblad Trouw van 4 september 1945 tot en met 24 oktober 1945); *Robby en het wintermysterie* (aflevering 45 - 108 gepubliceerd in het dagblad Trouw van 25 oktober 1945 tot en met 11 januari 1946); *Robby en de schat van de Inca Beren* (aflevering 109 - 170 gepubliceerd in het dagblad Trouw van 12 januari 1946 tot en met 8 april 1946).
Terecht geeft Hans Matla aan dat hij trots is dat hij dit geheel kan uitbrengen. Niet alleen voor de Kresse-fans van belang, lijkt mij, maar ook een uniek beeld van de krantestrip van vlak na de oorlog.
De tekeningen zijn evenals het derde deel duidelijk onder invloed van Toonder gemaakt. Hoewel duidelijk de eigen stijl van Hans Kresse al om de hoek komt kijken.
De bedoeling van deze reeks is volgens Hans Matla om de ontwikkeling van een man die met recht 'de grootste' genoemd kan worden, te volgen.
De reeds uitgekomen vier delen zijn van een dusdanige kwaliteit dat het Hans Kresse volledig recht doet. Hulde !!!
(Will Ross)

De wind der Goden 2: De buik van de draak – Adamov/Cothias
Glénat 1986
kleur hard cover *f* 14,90
De droom van de haai: Het mierennest van Lagos – Schultheiss
Glénat 1986
kleur hard cover *f* 19,90

De buik van de draak is het derde album van het duo Adamov/Cothias, dat binnen één jaar door uitgeverij Glénat wordt gepubliceerd. Het is, zeker in vergelijking met de twee eerdere boeken, een aardig en interessant album. Adamov heeft nog steeds veel oog voor de gruwelijke en erotische aspekten van zijn verhaal, maar met zijn mooie, gemaniëreerde stijl van tekenen weet hij de lezer toch een heel album lang te boeien.
Aan het einde van het vorige deel van *De wind der goden* stortte de held van het verhaal, de samoerai Tchen Qin, zwaar gewond in een rivier. Zijn geliefde, de concubine Pimiko, wil zich niet neerleggen bij het bericht van zijn dood. Ze gaat naar hem op zoek, maar vindt hem niet. Toch is Tchen Qin inderdaad nog in leven. In zijn koortsdromen maakt hij een tocht door zijn onderbewustzijn: de buik van de draak.
Vooral in die hallucinerende droomscenes heeft de tekenaar Adamov zich volledig kunnen uitleven, wat geresulteerd heeft in prachtige strippagina's, die Adamov als tekenaar bij mij althans enig krediet geven.
De vertaling van dit album is soms erg houterig en door het gebruik van Vlaamse woorden, uitdrukkingen en zinsconstructies moeilijk te lezen. Zelfs het Zuidnederlandse woordenboek biedt niet altijd uitkomst. Op sommige plaatsen bevat de vertaling zelfs regelrechte taal- en spelfouten, zoals 'monikken' in plaats van 'monniken'. De lettering is over het algemeen acceptabel, maar gedaan door iemand die weinig of geen Nederlands beheerst. Bovendien is er achteraf ook nog 'ns in geknoeid, wat heeft geleid tot onbegrijpelijk zinnen als 'De dood die je ontvangt, is 'n hel en die die die je geeft, bestaat geen ekskuus' of 'Maak jezelf niets wijs, Tchen Qin! Je hebt me verdeid ten koste van jezelf'. Verdeid?
Deze kritiek gaat in grote lijnen ook op voor een ander recent Glénat-album, *De droom van de haai*. Ook in dit album allerlei Vlaamse uitdrukkingen ('drugtrafikanten' in plaats van 'drughandelaren', 'opzoekingen' in plaats van 'onderzoek' etc.), onbegrijpelijke zinnen ('Hoezo quitte? Je moet me juist geteld 15000 dollar!') en taalfouten ('financieën'). Bovendien zijn hier en daar de teksten in de balloons omgewisseld, wat het lezen er ook niet gemakkelijker op maakt. Het als potig bedoelde taalgebruik leidt in het Vlaams tot ongewild komische opmerkingen: 'De boss!... Ik denk dat ik er beter aan doe jullie in jullie stront te laten rondstruinen!' Het is vervelend dit soort opmerkingen te moeten maken, zeker omdat er verder aan de Prestige-reeks van Glénat veel zorg is besteed: goed gedrukt op mooi papier en stevig gebonden. En dat allemaal voor een heel redelijk prijs.
Behalve de vertaling valt ook de inhoud van dit nieuwe Prestige-album tegen. Schultheiss beschikt over een groot tekentalent, maar gebruikt dat voor een broeierige, *Archie Cash*-achtige strip vol moord en doodslag, gewelddadige sex, martelingen en andere weinig opbeurende handelingen. *De droom van de haai* is een uitermate dubieus album, waarin eens te meer blijkt dat de zwarte medemens bijgelovig is en niet te vertrouwen.

(PvO)

XIII, Alle tranen van de hel
W. Vance/J. v. Hanne
Dargaud 1986
kleur *f* 6,95

Hoofdpersoon van de serie is een man zonder geheugen, die XIII wordt genoemd. Dat nummer is in zijn hals getatoeëerd en vormt het enige aanknopingspunt bij de speurtocht naar zijn verleden en zijn ware identiteit. Hij wordt belaagd door huurmoordenaars, want een machtige organisatie heeft belang bij zijn liquidatie. De reden daarvoor wordt XIII al snel duidelijk: de geheime dienst beschikt over bewijzen dat hij de gezochte moordenaar van de Amerikaanse president Sheridan is. Aan het einde van deel twee werd XIII opgepakt, ten onrechte beschuldigd van moord op zijn familie. Hij wordt opgesloten in een gevangenis, maar ook daar is hij niet veilig voor zijn achtervolgers. Een aanslag wordt op het nippertje verijdeld, omdat XIII hulp krijgt van de beeldschone luitenant Jones en haar superieur, een voorlopig naamloze generaal die meent XIII's ware identiteit ontdekt te hebben en van plan is hem voor belangrijke opdrachten te gebruiken.
XIII is een bijzonder spannende serie, geschreven met de bestsellers van Robert Ludlum op het nachtkastje. In het verhaal is de hoofdpersoon zowel jager als prooi, maar op wie hij jaagt en door wie hij wordt opgejaagd blijft onduidelijk. Het is een harde strip, maar niet

overdreven gewelddadig. Onsmakkelijke details blijven de lezer bespaard en in dat opzicht is *XIII* een voorbeeldige, volwassen strip. De serie heeft de ingewikkelde plot en paranoïde sfeer van een goed spionageverhaal, waarin de hoofdpersoon niets en niemand kan vertrouwen, met inbegrip van zichzelf. De lezer zal begrijpen dat het aanbeveling verdient gewoon bij het eerste deel te beginnen om niet voortijdig de draad kwijt te raken. De andere delen volgen dan vanzelf. (PvO)

Wordt Vervolgd, de 5-sterren agenda
K. de Bree/H. Peekel/W. Stips
Centri Press 1986
gebonden 102 blz. *f* 7,95.

Ook voor dit schooljaar zijn er weer veel schoolagenda's op de markt gekeild. Neem als slecht voorbeeld maar eens de agenda's van uitgeverij De Vrijbuiter. Die bracht onder andere de Surf-agenda op de markt. Nu is dat nog niet zo erg, maar... naast die Surf-agenda ligt dan bijvoorbeeld de Disco-agenda van uitgeverij De Vrijbuiter met een andere kaft, maar met dezelfde inhoud. Kassa!!! Zij doen hun naam eer aan, dat is zeker.
Nee, de leukste agenda voor stripliefhebbers is dit seizoen toch de Wordt Vervolgd-agenda geworden. Iets duurder dan de meesten, maar daar krijg je dan ook wat voor. *Gotlib, De Jager, Margerin, Clerc, Schetter, Dumas, v/d Boogaard, Fleischer* en anderen; al met al 57 bladzijden strip. Verder artikelen over sport, film, TV en popmuziek in de strip. Ook leuk is een artikel over tekenfilmmakers, waarin zelfs aandacht wordt besteed aan de vaak zo onterecht verguisde Ralph Bakshi.
Twee dingen vraag ik mijzelf af. Op de cover staat in een interessant aandoende cirkel de kreet 'Agenda van het jaar '86/'87', als ware het een uitverkiezing door één of andere onafhankelijke jury. Dit is pertinent niet het geval, dus consumentenmisleiding. Verder is er in de agenda één bladzijde voorzien waarop je foto's van supersterren kunt plakken. Vreemd genoeg is één hokje reeds voorzien van een foto van Han Peekel. Superster? Misschien een grapje van de makers, maar ik werd er even niet goed van.
Samengevat: een leuke agenda van Kees de Bree en z'n makkers, die ook zonder consumentenmisleiding op de cover al goed genoeg zou verkopen. En terecht. (AvO)

Paul Cuvelier, Jonge Afrodites
Philippe Goddin
Loempia 1986
prijs *f* 34,95

Na een onbevredigende biografie in

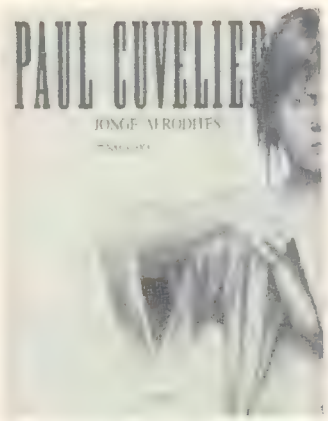

de Lombard-reeks *Onze auteurs* is er nu een nieuw boek over Paul Cuvelier verschenen, dat voornamelijk zijn werk als beeldend kunstenaar behandelt. In 1973 stopte Cuvelier met het tekenen van strips om zich aan die roeping te wijden. Deze nieuwe monografie van Goddin, die ook het *Onze auteurs*-deel schreef, neemt als uitgangspunt Cuveliers meest geliefde thema: de jonge Aphrodites (de spelling in de titel suggereert ten onrechte dat het om zwarte meisjes gaat), of 'nymfets' zoals Nabokov ze noemde: kindvrouwtjes, tegelijk onschuldig en uitdagend. Cuvelier tekende ze in intieme poses, gekleed en ongekleed, met en zonder schaamhaar. Zijn tekeningen en schilderijen zijn soms technisch zeer geraffineerd, andere keren weer pijnlijk onbeholpen. Cuvelier lijkt zo in zijn thema opgegaan te zijn, dat het werk soms onbedoeld iets surrealistisch krijgt. Op pagina 53 is een schets van een meisje te zien, met een zomerhoedje op en op rolschaatsen, maar met ontbloot onderlijf. Cuveliers ideale model was de 18-jarige Brigitte: 'Als model is ze een uitstekende stimulans voor Cuvelier: het wispelturige van de adolescentie, het oscilleren tussen het vrouw-zijn en vrouw-spelen en haar kindjes-rol, inspireren de kunstenaar tot heel veel picturale experimenten', vertelt Goddin.
De tekst in deze monografie blinkt uit door nietszeggende algemeenheden over kunst in het algemeen ('De emotionele schatten die verborgen liggen in het spel met lijn en vorm, in het subtiele samengaan van kleuren, zijn rijker en groter en hebben meer inhoud en communicatieve kracht dan alle andere menselijke uitdrukkingswijzen') en het werk van Paul Cuvelier in het bijzonder ('Eerder een ontdekkingsreiziger dan een uitvinder, heeft Cuvelier ons meer dan eens bewezen, dat zijn doel niet de weergave van de natuur is, maar de herschepping ervan, de modulatie naar de droom toe. Cuvelier rivaliseert met de natuur'). De tekst van het boek bevat nauwelijks enige relevante informatie, ondanks hoofdstuktitels als 'Bouwstenen voor een biografie' en 'Ooggetuigen'; het enige materiaal dat Goddin voor dat laatste hoofdstuk heeft gevonden, is een brief van Jacques Laudy. Goddin is een uitermate luie biograaf en keer op keer slaat hij met zwier de plank mis. Ondertussen kan de lezer enige fraaie stijlbloempjes plukken ('Cuvelier was een vleesgeworden tekenpen'). Goddin schrijft met een overvloed aan grote woorden en veel valse lucht.
Cuvelier overleed op 5 juli 1978. Volgens biograaf Goddin bereikte Cuvelier die nacht 'de "rand van de oceaan", zoals hij het zo vaak in beeld had gebracht, de ontmoetingsplaats met de eeuwigheid, met een wereld die bevolkt wordt met sirenes en nimfen. Paul Cuvelier vervoegde ongetwijfeld deze mooie wezentjes om daar, in de eeuwige stilte en omgeven door mysterieuze schoonheid, deel te nemen aan de feestelijke cultus van het esthetische genot.' Met deze metafysische opmerking besluit Goddin zijn tekst.
De uitgave van *Jonge Afrodites* suggereert, dat we deze verzameling schetsen en schilderijen moeten zien als Cuveliers artistieke testament. Als ook de maker zelf het zo bedoeld heeft, is de artistieke nalatenschap van een groot striptekenaar een teleurstellend magere erfenis. Cuveliers werk is binnen de geschiedenis van de beeldende kunst van ondergeschikt belang: een curiosum. In de tekst van het boek wordt Cuvelier vergeleken met onder anderen Ingres en David, maar zijn werk doet denken aan dat van de Nederlandse tekenaar Hans Borrebach. Cuveliers jonge Aphrodites maken de indruk van chique en niet onsympathieke soft-porno: heel mooi soms, maar in geen enkel opzicht erg opwindend en door kleding en schoeisel van de meisjes opvallend gedateerd.
Volgens Goddin werd Cuvelier niet op de kunstacademie toegelaten, omdat hij niet te weinig, maar juist te veel talent had. De leraren konden hem niets meer leren. Cuvelier lijkt als beeldend kunstenaar mislukt te zijn door een overvloed aan talent en het onvermogen om daar een richting aan te geven. Door die onmacht is zijn werk blijven steken in de obsessie voor naakte, jonge meisjes.
En misschien is dat juist de waarde van Cuveliers laatste werk: als getuigenis van een obsessie die ook in zijn stripverhalen sporen zal hebben nagelaten. Materiaal genoeg voor een volgende biograaf die, vrij van gemakzucht en kontkruiperige bewondering, eindelijk de definitieve biografie moet kunnen schrijven, die Paul Cuvelier recht doet.
(PvO)

Uit: *Paul Cuvelier, Jonge Afrodites*

WORDT VERVOLGD EXTRA NUMMER
Casterman 1986
84 p. zwart/wit *f* 11,50 (soft cover) of *f* 14,50 (hardcover)

Wordt Vervolgd is een blad dat zijn

kracht vooral dankt aan de vaak heel lange vervolgverhalen. Er is dan ook in het blad weinig plaats voor komplete verhalen. Dit hoopt de redaktie onder andere op te vangen door de uitgave van dit extra nummer. In tegenstelling tot de nummers *hors serie* van *(A suivre)* heeft dit eerste extranummer van *Wordt Vervolgd* geen thema. Vrij veel bijdragen van Nederlandse auteurs zijn er in opgenomen. Te beginnen met een strip van Paul Teng over de Russische revolutie, gevolgd door een kort verhaal van Bert van der Mey (wederom tekstloos). Peter de Smet neemt daarna het stripgebeuren op de korrel in een stripje van 2 pagina's.
Van Erika is een avonturenstrip opgenomen. Vranken droeg een mooi oorlogsverhaal bij. Mooi is ook de korte strip *Nikita* van Vonk. Hoogtepunt was voor mij de autobiografische strip *Paris de memoire* van Peter Pontiac. Schitterend!
Een aantal auteurs van naam uit het buitenland is ook present in deze bundel: Torres, Comes en Boucq. Comes stelt teleur, Torres is geestig en Boucq is ook in zwart/wit subliem (*concert voor viertaktmotor, Broodje paté, Varkenspastei en mijn vrouw*.)
Iedere auteur wordt kort ingeleid. Alles bij elkaar biedt deze extra uitgave een bomvolle en gevarieerde selektie strips die over het algemeen de moeite waard is. Wat mij betreft blijft het niet bij dit ene extra-nummer. (HP)

DE PIONNIERS VAN DE NIEUWE WERELD
1 De schandpaal
2 De grote uittocht
Jean François Charles
Glénat 1986 beide delen
48 p. kleur *f* 8,50

Charles werd bekend met *Het bal du rat mort*, een strip geschreven door Bucquoy. Hierna ging hij voor uitgeverij Deligne *Les pionniers du nouveau monde* maken, waarvan dus nu herdrukken bij Glénat verkrijgbaar zijn.
Het verhaal speelt zich af in 1755 wanneer de Verenigde Staten nog niet verenigd zijn. Engelsen en Fransen bevechten elkaar en indianenstammen worden tegen elkaar opgezet. De held van het verhaal, Benjamin, is Frankrijk uitgevlucht, nadat hij een man heeft vermoord. Hij krijgt de opdracht om samen met Billy, een woudloper, een expeditie te organiseren. Na enige omzwervingen en konfrontaties met een bloedige oorlog komt hij terecht in een Engels fort samen met enkele anderen als gevangenen. Benjamin begaat opnieuw een moord en wordt aan de schandpaal gezet, wachtend op zijn executie. Hier eindigt het eerste deel.
In boek twee wordt Benjamin gered van de strop. Samen met het rijke meisje Mary vertrekt hij naar New York, waar voor hem een luxe leven begint. Lang duurt dit echter niet. Hij wil Louise, een ander meisje, gaan zoeken en uit wraak nodigt Mary een oude vijand uit op een feest. Die wordt dan ook door Benjamin verwond, waarna deze moet vluchten. Louise is intussen samen met Billy aangekomen in een Franse nederzetting, die echter na een kort verblijf moet worden ontruimd omdat het land wordt ingepikt door de Engelse kolonisten.
Dat is, in heel grote lijnen, de inhoud van deze twee albums. *De pionniers...* wordt misschien nog een mooie serie, maar voorlopig is dat het nog niet. Charles is een van de vele navolgers van Girauds tekenstijl, iets wat bijna onvermijdelijk lijkt bij westerns. In het eerste deel heeft hij de neiging om zoveel mogelijk gruwelijkheden in beeld te brengen en de inkleuring is afschuwelijk. De tekeningen zijn rommelig, volkomen volgetekend. In het tweede deel is een en ander verbeterd. Het valt niet te ontkennen dat Charles tekenwerk een ontwikkeling doormaakt die zich nog voortzet in *Les champs en haut*, het derde deel, dat momenteel in Vécu verschijnt. Het had me dan ook helemaal niet onverstandig geleken het eerste deel in ieder geval te hertekenen. Nu zal Charles veel moeite moeten doen om zich nog waar te maken.
Overigens na al deze kritiek moet ik nog wel opmerken dat de omslagen van beide albums fraaie schilderijtjes zijn.

(HP)

STONE 1: WIE IS BANG VOOR DE GROTE BOZE WOLF
Duvivier/ Bucquoy
Glénat 1986
48 p. kleur *f* 8,50

Marianne Duviviers tekenwerk is zowel beïnvloed door de klare lijn, als door wat je zou kunnen noemen de *Renard-lijn*. Dit verhaal dateert al van 1984 en haar tekenstijl is in de loop der jaren mooier en persoonlijker geworden (zie *Circus 99 bis Femmes fatales*) toch is het eerste album van Stone zeker geen slecht debuutalbum. Mijn enige bezwaar, en dat tref je aan bij veel tekenaars in deze stijl, ook bijvoorbeeld Floch' en Goffin, is dat de decors vaak mooier zijn uitgewerkt dan de gezichten; het ontbreekt nogal eens aan expressie.
Stone is een agent van de Britse geheime dienst met twijfels bij wat hij doet. Hij ziet zijn ex-vrouw Lauren na 5 jaar terug. Dat duurt echter niet lang, want Lauren wordt vermoord. Door deze gebeurtenis raakt hij betrokken bij een communistische organisatie. Dit blijkt de geheime dienst uitstekend van pas te komen. Zo raakt Stone in een ingewikkeld spionagenetwerk zonder

zelf te weten wat er precies gebeurt en wat zijn rol is.
Echt origineel is Stone niet, voor wie wel eens een thriller leest. Maar welk scenario van Bucquoy is dat nu wel? In ieder geval is het een spannende strip en mogelijk het begin van een goede stripreeks.

(HP)

STEFAN 2: TEN OOSTEN VAN KARAKULAK – Ceppi
Casterman 1986
64 p. *f* 8,95
STEFAN 7: GEVANGENEN VAN DE CHAOS – Ceppi
Casterman 1986
48 p. *f* 7,95

Daniel Ceppi is een Zwitserse tekenaar die halverwege de jaren 70 startte met de serie *Stefan* voor Les humanoides associes. Bij deze uitgever verschenen 3 albums: *Le guepier, A l'ouest de Karakulak* en *Le repaire de Kolstov*. Hierna zette hij de serie in kleur voort voor Casterman. Dit heeft inmiddels 4 nieuwe albums opgeleverd. Tegelijkertijd hertekent Ceppi de eerste drie delen voor dezelfde uitgever. *Ten oosten van Karakulak* verscheen eerder in de oorspronkelijke versie in Gummi. Wie beide versies naast elkaar legt zal het met me eens zijn dat deze nieuwe beter is dan de oorspronkelijke.
Ten oosten... is een spannende thriller die zich afspeelt in Turkije, waar Stefan en zijn vriendin Alice betrokken raken bij een gifschandaal. Ondertussen bevind zich ook een mysterieus voorwerp in Stefans laars. Spannend van de eerste tot de laatste bladzijde, evenals *Gevangenen van de chaos*, een verhaal dat me deed denken aan *Straw Dogs*, de film met Dustin Hoffman. Stefan bevind zich hierin met Cynthia en haar zieke moeder in een dorpje in India. Het dorp waar zij verblijven wordt geteisterd door een overstroming.
Er wordt een bank beroofd en de daders verschansen zich in het huis. Stefan, Cynthia, haar moeder en een arts moeten onder grote spanning het hoofd boven water zien te houden. Ze worden niet alleen bedreigd door de bankrovers, maar ook door het stijgende water. Beide albums zijn zonder meer aanbevolen. Ceppi tekent beter dan ooit en vertelt goede spannende verhalen.

(HP)

LUCIUS 1: DE GRIJNS VAN DE MOERAAL – Musquera/Dufaux
Archers 1986
48 p. kleur *f* 7,25
Xavier Musquera is een Spaanse tekenaar die al jaren in betrekkelijke anonimiteit tekent. De laatste jaren komt daar wat verandering in. Hij woont en werkt in Brussel en maakte onder andere strips voor Armonia, Deligne en Glénat. Eerder verscheen het eerste album van Peggy Press in een Nederlandse vertaling.
De grijns... is een vrij ingewikkeld verhaal dat zich afspeelt in het Rome ten tijde van Nero. Er wordt volop geintrigeerd op hoog niveau en ook in de duistere stadswijken speelt zich een strijd om de macht af. Veel meer valt er op dit moment niet te zeggen over *Lucius*. Het ziet ernaar uit dat dit eerste album de inleiding vormt tot een langer verhaal en ik zal er dan ook later uitgebreider op terugkomen. In ieder geval acht ik het niet onmogelijk dat Musquena met deze reeks zijn naam zal vestigen.

(HP)

RANX IN NEW YORK
Libertore/Tamburini
Titanic 1986
44 p. kleur hard cover *f* 14,95

Als eerste in een serie Titanic-stripalbums, waarvan er per jaar ongeveer 8 gaan verschijnen, werd *Ranx* uitgegeven. *Ranx* (in het buitenland *Ranxerox*) is een van de meest omstreden stripfiguren van de laatste jaren. De bezwaren tegen deze strip gelden vooral het brute geweld en in mindere mate de sex.
Ranx is een robot die slechts 3 kunstmatig opgewekte emoties kent: haat, liefde en onverschilligheid. Deze emoties wisselen echter nogal onwillekeurig. Ranx grote liefde is het meisje Lubna. De toekomst waarin Ranx zich afspeelt, lijkt voornamelijk bevolkt te worden door heel jonge mensen, die bijna zonder uitzondering ook drugs gebruiken. Een toekomst waarin geweld ook de normaalste zaak van de wereld is. Zinloos geweld vaak. Ranx verbrijzelt de arm van een meisje dat hem een roos wil verkopen bijvoorbeeld. Het laat hem net zo koud als zijn 'medemensen'. In dit album wordt Lubna ontvoert en komt via een kunstschilder terecht bij een impressario. Deze dwingt zo Ranx op te laten treden als Fred Astaire op Broadway. Hoewel Lubna helemaal niet te vertrouwen is, houdt Ranx zoveel van haar dat hij op de chantage in moet gaan en een ster wordt in New York.

Mogelijk is Ranx een satirische strip. Persoonlijk erger ik me niet aan het geweld in de strip. Er valt zelfs vrij veel om te lachen. Prachtig is bijvoorbeeld pagina 25 waar wordt omgeroepen 'Houd kleingeld gereed voor uw kaartje' en Ranx op zijn eigen manier aan dat kleingeld komt – of de tekening op pagina 24 waar Ranx in een treincoupé zit, besmeurd met het bloed en de in mootjes gehakte lijven van zijn medepassagiers.
Nog een voorbeeld, op pagina 18 en 19 naait Ranx een meisje op een bed in de vorm en kleuren van de Amerikaanse vlag.
Leuk of walgelijk? Oordeel zelf. Te ontkennen valt in ieder geval niet dat Ranx een uniek verschijnsel is in de stripboekhandel. (HP)

OP DE LOOPGRAVEN – Louis Michel Carpentier/Claude Armant
Archers 1986
48 p. kleur *f* 7,25

Dit is een boek voor mensen met sterke zenuwen en een wrang gevoel voor humor. Ik vermoed dat ik beide heb, want ik heb me er kostelijk mee geamuseerd. De grappen die Carpentier en Amant maken, doen denken aan *Stormtroepen* van Bonvi, *Zwartkijken* van Franquin en *G. Rafzerk* van Hardy en Cauvin. Wie daarom kan lachen, vindt dit boek ongetwijfeld ook leuk.
Een en ander speelt zich af in de loopgraven tijdens de eerste wereldoorlog waar Duitsers en Fransen tegenover elkaar staan. Een voorbeeld van een grap: Soldaat meldt bij overste dat hij gewond is. Overste ziet slechts een schram op de wang en scheld soldaat de huid vol. Soldaat druipt af en op het laatste plaatje zien we hoe ingewanden uit zijn rug rollen.
Zong Boy George het niet: War is stupid? Oorlog *is* belachelijk en we kunnen er maar beter om lachen.
(HP)

LIBERTAIR INTERMEZZO
Paul Teng
Casterman 1986
94 p. zwart/wit *f* 21,90

Paul Teng maakte eerder 4 delen van de western *Delgadito*. Zijn eerste striproman is geen eenvoudig verhaal geworden. Dit komt vooral de vrij 'literaire' struktuur ervan.
Twee verhalen lopen door elkaar heen. Een schrijver, Pascal Rogas, is bezig met een roman over het Spanje van kort voor de burgeroorlog. Hij logeert bij Vanzetti, journalist voor een communistische krant in die jaren. Deze brengt hem in kontankt met Matias Ungaro, een zigeuner die een van de hoofdpersonen wordt in de roman. Nu gaan door elkaar heen lopen het verhaal dat Pascal schrijft over een groep jonge politiek aktieve mensen in 1931 en het proces dat hij tijdens het schrijven doormaakt. Rogas begint een liefdesverhouding met de nicht van Vanzetti en privéleven en roman gaan paralellen vertonen.
De opzet van dit verhaal is nogal ambitieus maar het resultaat is vrij goed geworden. Het boek wordt ingeleid door Mat Schifferstein, die in deze inleiding ook een punt van kritiek noemt dat ik tegen het verhaal heb, namelijk de nogal stereotiepe beschrijving van Rogas: een rokende, flink drinkende schrijver. Wellicht had Teng, indien hij het karakter van Rogas meer had uitgewerkt ook meer aandacht kunnen geven aan diens motieven om de roman te schrijven en het verloop ervan.
Zoals we langzamerhand van Casterman gewend zijn, is ook deze uitgave keurig verzorgd.
(HP)

DE LELIE EN HET MONSTER – Pleyers/Martin
Casterman 1986
48 p. kleur *f* 7,25

In dit vierde deel van Tristan speelt de maarschalk Gilles de Rais opnieuw een belangrijke rol. Hij heeft Tristan opdracht gegeven om een mysteriespel te maken over Jeanne d'Arc. Dit zal op grootschalige wijze plaatsvinden in Orleans. Onder de genodigden voor dit spektakel bevinden zich ook Karel VII en de kroonprins Lodewijk XI. Gilles wordt verliefd op een jongen die meespeelt in het stuk. De kroonprins maakt gebruik van Gilles zwakheid (voor wie het nog niet duidelijk is: De Rais hield op een nogal eigenaardige manier van jongens) door het kind te laten vermoorden en Gilles van deze moord te beschuldigen. Voor het eerst in deze serie is het scenario gebaseerd op de Rais seksuele praktijken (iets wat overigens in vorige verhalen evenmin verbloemd werd) en dat heeft een heel intrigerend verhaal opgeleverd.
(HP)

HET EINDE VAN DE LANGE RIT
– Giraud/Charlier
Novedi 1986
48 p. kleur *f* 7,25 ook verkrijgbaar als hard cover (*f* 14,—) of in luxe uitvoering (*f* 125,—)

Met dit album is een einde gekomen aan de lange zit, dat wil zeggen wie alle albums na *Chihuahua Pearl* na elkaar leest heeft er zo'n 500 pagina's opzitten. Verspreid over 11 jaar verschenen 10 albums van Blueberry die samen een lang doorlopend verhaal vormen. In *Het einde van de lange* rit slaagt Mike Donovan erin zich weer volledig te rehabiliteren.
Spanning genoeg in dit album, want voor het zover is moet hij nog vele moeilijkheden overwinnen en neemt hij wraak op een aantal oude vijanden. Bovendien weet hij op spektaculaire wijze te voorkomen dat er nieuwe aanslag wordt gepleegd op president Grant.
Gelukkig dus is *Het einde van de lange rit* niet slechts de afronding van een lang verhaal geworden, maar het boek op zich is minstens even spannend om te lezen als de vorige delen. Wat me opviel in het tekenwerk is dat de scheiding tussen het werk van Giraud en Moebius steeds minder scherp is komen te liggen. (HP)

NIEUWS

NIEUWSREDAKTIE:
BALDI DEKKER JR.

CIC
Met enige vertraging ontvingen we een persbericht van Ger van Wulften, waarin deze meldt dat 'het heengaan van de Familie Doorzon naar Oberon en andere ontwikkelingen' ertoe hebben geleid dat uitgeverij Van Wulften is overgegaan in CIC. In het zelfde persbericht beklaagt Van Wulften zich over de censuur die zijn distributeur, Nilsson & Lamm, heeft toegepast op één van zijn produkten. De scheurkalender voor 1987 van Hein de Kort en Eric Schreurs had namelijk moeten verschijnen onder de naam: 'De Vieze, Vette Aftrekkalender'. De distributeur peinsde er niet over de kalender onder deze naam in distributie te nemen. Vandaar dat de naam gewijzigd is in 'Een Ontmoeting- Scheurkalender'. De distributeur laat zich in diens eigen persbericht 'nogal' lovend uit over Van Wulften: '...De enige uitgeverij, die onvermoeibaar bezig blijft de Nederlandse strip te ontwikkelen en te vernieuwen, is CIC als opvolger van fameuze Van Wulften/SP-stal...' In één adem weet Nilsson & Lamm Eric Schreurs te prijzen en 'Suske en Wiske' te bekritiseren: 'Van zijn laatste album – Joop Klepzeiker 3 – werden tot op heden 40.000 exemplaren door de boekhandel besteld, en dat is veel voor een strip die in tegenstelling tot "trendsetter" "Suske en Wiske" de kneuterigheid gierend van de lach met vuil besmeurt...'.
Ook voor Hein de Kort (zie ook het Strip-3-daagse-verslag in dit nummer) heeft de distributeur lovende woorden over: 'verbluffende kwaliteiten als terloops satiricus van de moderne mens...'

Tot slot waar het hele persbericht om draaide, de nieuwe uitgaven: *Joop Klepzeiker 3*, Eric Schreurs, *f* 9,90; *Retep 2*, Eric Schreurs, *f* 12,90; *Eikels*, Hein de Kort, *f* 14,90; *Korte Grappen 2*, Hein de Kort, *f* 12,90; *Angst en andere Verstijvingen*, Willem, *f* 29,90; *En Wie is nou 't Vrouwtje?*, verzamelalbum, *f* 29,90; *Senor Lopez Knijpt er Tussenuit*, Horacio Altuna, *f* 19,90 *De Laatste Overlevenden*, Horacio Altuna, *f* 19,90; *Natte Dromen*, Horacio Altuna, *f* 19,90; *Moord in Iran 1*, Peti Buchel, *f* 24,90. En tot slot *De Vieze, Vette Aftrekkalender* (omgedoopt tot: *Een Ontmoeting-Scheurkalender*), Eric Scheurs & Hein de Kort, *f* 17,50.

WILLY LOHMANN
De bekende striptekenaar *Willy Lohmann* heeft meegedaan aan de jaarlijkse cartoonwedstrijd van de Nederlandse Cartoonistenvereniging *De Tulp*. Met zijn inzending won hij de 2e prijs. Deze prijs bestaat uit 1500 gulden, een beeldje en een etentje met de burgemeester van Amstelveen.
Ook in 1985 heeft Lohmann een poging gedaan om in de prijzen te vallen. Toen lukte hem dat niet. Dit jaar dus wel, als enige Nederlander trouwens. De kwaliteit van de inzendingen lag dit jaar zéér hoog. *Lohmann*: 'Ik ben heel blij met deze prijs. De Nederlandse strip krijgt hiermee weer een duwtje in de rug.'
(AvO)

HONGER

Dat er in Afrika honger wordt geleden, dat is tragisch, maar geen nieuws. Wat wel nieuws is: de Duitse uitgever *Edition Quasimodo* in Dormagen heeft een leuk initiatief ontplooid, dat doet denken aan dat van Willy Lohmann en Patty Klein. Hebben deze twee vorig jaar bij Uitgever De Lijn een album uitgebracht met een verzameling werk van tekenaars als 'tegenaanval' tegen het leger, de Duitse uitgever heeft een aanval op de honger ingezet.

Het goedverzorgde boekwerk (100 pagina's zwart-wit, gekartonneerd) is bij de uitgeverij te bestellen voor DM 19,80. Een deel van dit bedrag – zo beloofde de uitgever in zijn mailing – zal ten goede komen aan projecten in Afrika. Wie interesse heeft:
Edition Quasimodo,
Am Steinpfahl 85,
D-4047 Dormagen 1,
BRD.

JOHNN BAKKER

In het kwartaalblad *Rotterdam, punt uit*, dat in de regio Rotterdam gratis wordt verspreid, staan regelmatig illustraties en strips van Johnn Bakker. In het laatste nummer van 1986 troffen wij een verhaal aan getiteld: *Vakantie '86*. De stripfiguur *Puntje* komt hierin in Lapland terecht. Het verhaal is niet zo denderend, maar je kan veel over Lapland leren. Nationaal gerecht: *lapzwans*, neger uit Lapland: *inktlap*, kosmonaut uit Lapland: *Space-lap* enzovoort... Verder zijn er nog *poetslappen, zuiplappen* en *lappenmanden*. Leuk?

(AvO)

BERICHT UIT DUITSLAND

Het Duitse Carlsen comics geeft regelmatig een gratis blaadje uit. In nummer 6 Herbst 1986 treffen we behalve de nieuwe uitgaven van september tot en met november 1986 en een complete fondslijst ook artikelen aan over boeken uit het eigen pakket: Blake en Mortimer, Tillieux, Manara, Zwendel (Z). Veel aandacht voor de detective-strips en dat levert ook een mooie miniposter op. Een greep uit de aanbieding heeft u aan kunnen treffen in het vorige nummer van Stripschrift. Nog enkele interessante titels zijn.

Edmund das Schwein 2: Der schwarze Kontinent – Rochette DM 12,80
Doktor Supermarktstein – Petillon DM 12,80
Ein rock-star verschwindet – Petillon DM 12,80
Bob Marone 1 en 2 – Yann en Conrad DM 12,80 per deel
Marsmenschen greifen an – Luc Cornillon DM 12,80

STANDAARD UITGAVEN

De Standaard Uitgeverij heeft weer een nieuwe golf albums geproduceerd: *Bessy Natuurkommando*: 'Digit'; *Biebel*: 'Op bijna algemene aanvraag... De eerste Biebels'; *De Rode Ridder*: 'Gilgamesj'; *Jerom*: 'Het Vikingland'; *Robert en Bertrand*: 'Het Spiegelgenootschap'; *Sloeber*: 'De Spoekenkieker'; *Nero en Co.*: 'Joske de Wreker' en *Suske en Wiske*: 'De glanzende gletsjer'.

THE PAPER

Het tijdschrift The paper, bedoeld voor Engelstaligen die in Nederland verblijven besteedt in haar oktobernummer aandacht aan Joost Swarte door middel van een goed geïllustreerd interview. Swarte is ook op de cover afgebeeld.

STRIPROFIEL

Striprofiel 58-59 heeft een interessante inhoud: een interview met Wim T. Schippers, een interview met Roberd v.d. Kroft, een interview met Hein de Kort, een int... een stukje over *Storm, 'Bestaan er geen science fictionstrips?'*, een forse *Allerlei* en nog wat strips. Al met al de moeite van het wachten waard. Wel wat veel interviews trouwens... enfin, leuk nummer. Kost *f* 9,90 en heeft een pagina of zestig. (HP)

WORDT VERVOLGD

Wordt Vervolgd blijft een mooi blad. In nummer 67 treffen we het slot aan van *Barbey* en van *De toren* (weer in kleur). Verder de bekende series en een kort verhaal van Boucq: *Dreiging aan het zwerk*, opnieuw snoepgoed voor fijnproevers. Het redaktionele gedeelte bestaat uit een heel kort interview met Yslaire, een langer gesprek met Boucq, een bericht over Peter Loeb en Mat Schifferstein over *Valentina*. (HP)

TITANIC

Titanic 23 besteed speciale aandacht aan Dick Matena door een interview van 5 pagina's af te drukken. Verder onder andere een nieuwe aflevering van *Briefgeheim* en een kort verhaal van Schultheiss. Heel fraai vind ik *Somoza en Gomorra*, het nieuwe Frank Cappaverhaal. Kris de Saeger besteed aandacht aan Bilal en natuurlijk ook in dit nummer de altijd interessante rubriek van Peter de Raaf: De toestand. (HP)

CIRCUS

Steeds meer tekenaars van jeugdstrips zijn de afgelopen maanden voor Circus gaan werken. Meestal afkomstig van Spirou: Yann en Conrad, Marc Hardy, Frank le Gall, Bernard Hislaire (Yslaire), Philippe Berthet en Tony Cossu, Daniel Hulet... en voorlopig lijkt er nog geen einde te komen aan deze lijst. André Benn is te vinden in Circus 101 met de derde aflevering van *Monsieur Cauchemar* en nieuw is de strip *Sidney Bruce Bruce* van het duo Francis Carin/François Riviere. Verder in dit nummer de terugkeer van Winninger op de pagina's van Circus, een nieuw avontuur van Serge Morand en verder afleveringen van de bekende series.

EURODISNEYLAND

Het begint een beetje op Dallas, Dynasty of een andere Amerikaanse serie te lijken, maar de onderhandelingen over het EuroDisneyland zijn weer eens vastgelopen. Voornaamste struikelblok voor de ondertekening van het contract (wat eigenlijk 15 september j.l. zou gebeuren) lijkt de vorm van het contract te zijn. De ondertekening is voorlopig in ieder geval niet voor eind dit jaar te verwachten en de opening van het park is niet voor voorjaar 1992 te verwachten. *Wordt vervolgd...?!*

IN MEMORIAM
Arthur Floyd Gottfredson

Op 22 juli j.l. overleed te Montrose, California, op 81-jarige leeftijd Floyd Gottfredson. Gottfredson heeft 46 jaar voor Disney gewerkt en heeft 45 jaar lang Mickey Mouse-strips getekend.
In 1929 begon hij bij de Studio's als inbetweener. In 1930 zou hij tijdelijk de Mickey Mouse-daily's overnemen. Dit eventjes heeft tot zijn pensioen in 1975 geduurd.
Bij Loeb/Oberon zullen binnenkort van zijn hand de Mickey Mouse Daily's verschijnen.

BRENDA STARR

Brenda Starr, de strip gecreëerd door Dale Mesiick wordt door Tomorrow Entertainment, Inc./Tribune Entertainment Company verfilmd met Brooke Shields in de rol van Brenda. Overige hoofdrollen zullen vertolkt worden door Charles Durning, Henry Gibson, Jeffrey Tambor, June Gable, Avner Eisenberg en Timothy Dalton. Regie is in handen van Robert Ellis Miller.

THE GREAT MOUSE DETECTIVE

De deze zomer in première gegane nieuwe Disney-tekenfilm scoort in de Verenigde Staten hoge ogen. Voor velen is het een opluchting na *The Black Cauldron*, die duidelijk minder van kwaliteit is. Op 18 december beleeft de film haar Nederlandse première. De film zal onder de titel *De Speurneuzen* in de Nederlandse bioscopen tijdens de kerstvakantie te bewonderen zijn. Wie alvast een voorproefje wil hebben van de film moet Donald Duck 42 maar kopen, want daarin begint het stripverhaal van de film.

THE WUZZLES

Ik voelde me diep teleurgesteld toen ik zondag 5 oktober naar de eerste aflevering van The Wuzzles keek. Naast het slechte verhaal en het niet al te sterke tekenwerk werd het er allemaal niet beter op toen ik de Nederlandse stemmen hoorde. Na de redelijk gespannen verwachtingen die ik jegens die serie koesterde leek het alsof ik midden in mijn gezicht geslagen werd. Eindelijk na jaren brengen de Disney Studio's een nieuwe tekenfilmserie op de markt (de eerste serie die ze overigens speciaal voor TV hebben gemaakt) en het is niet eens te herkennen dat ze daar vandaan komen. Wat mij betreft zou deze serie bij Hanna-Barbera vandaan kunnen komen.

FANTASIA

Nog meer Disney in de bioscopen. Bezoekers van de Strip-3-daagse hebben er al van kunnen genieten, maar vanaf 9 oktober heeft iedereen er van kunnen genieten. Dit jaar is eindelijk het meesterwerk uit de Disney Studio's, *Fantasia*, weer opnieuw in roulatie gebracht. Voor de weinigen onder ons die niet weten wat Fantasia is, het is samengesteld uit 8 klassieke muziekstukken die stuk voor stuk omgezet zijn in meesterwerken van animatiekunst.
De film begint met het voorstellen van het orkest, wat onder leiding staat van Leopold Stokowski, op muziek van Bach (*Toccata and Fugue in D minor*). Bach wordt gevolgd door de bloemenwals uit Tchaikovsky's *Nutcracker Suite*.

Na dit meesterlijke stukje animatie dat wat de comeback van Mickey had moeten worden. Duka's *The Sorcerer's Apprentice*. Mickey wordt onmiddelijk gevolgd door Stravinsky's vertelling van het scheppingsverhaal in *Rite of Spring/Le Sacre du Printemps* compleet met dinosaurussen. Het vijfde stuk is de mythologische wereld geprojecteerd op de berg Olympus op de muziek van Beethovens zesde symphony *De Pastorale*. De tijd wordt daarna weggeteld in Ponchielly's *Dance of the Hours*, waarin we kunnen genieten van de danskunsten van struisvogels, nijlpaarden, olifanten en krokodillen. Tot slot een combinatie van twee in elkaar overlopende stukken. Moussorgsky's *Night on Bald Mountain* en Schubert's *Ave Maria*.
Al met al een genot om naar te kijken en te luisteren

KORT NIEUWS...
Filmation, één van de grote Amerikaanse tekenfilmfabrieken is bezig aan een nieuwe avondvullende tekenfilm getiteld *Snow White and the Seven Dwarfelles*. De stem van Snow White zal worden vertolkt door Irene Cara... In de nieuwe Disney tekenfilmserie *Duck Tales* schijnt de beroemdste eend van de Disney-familie niet mee te mogen spelen... Aan de titelrol voor *Snow White and the Seven Dwarfelles* kunnen de namen van Ed Asner en Malcolm McDowell worden toegevoegd. Ook zij zullen hun stemgeluid aan de tekenfilm lenen... De in 1961 door uitgever Stan Lee opgerichte Marvel Comics Group is inmiddels uitgegroeid tot een bedrijf met een omzet van een kleine honderd miljoen dollar. Het bedrijf viert dit jaar haar vijfentwintig jarig jubileum.

POSTRIPTUM

Beste redactie,

Graag wil ik reageren op de brief van S.H. met de kritiek op de monografie TARDI van Groensteen.
Ik ben het met deze brief niet volledig eens en één ding moet mij toch van het hart. Het gaat over het punt 'typische Vlaamse woorden en uitdrukkingen'.
Hoezo typisch?
Is het omdat ze S.H. wat vreemd in de oren klinken dat het geen algemeen Nederlands zou zijn?
Raadpleeg in het vervolg eerst even Van Dale a.u.b.! Er wordt gesuggereerd dat Vlaams 'fout' zou zijn.
Waarom eigenlijk?
Op dezelfde manier zou iedere door een Nederlandse uitgever verzorgde uitgave in de ogen van de Vlamingen 'fout' vertaald zijn (d.w.z. met typische Hollandse woorden en uitdrukkingen...). Volgens mij is dit deel van de kritiek geheel onterecht.
Dit betekent echter niet dat de lettering, lay-out, inhoudelijke fouten en spel/zetfouten weg te cijferen zijn.

A. Rotsaert uit Brugge

RUIL ADV.

Zoek 30er jaren Mickey Mouse speelgoed. Event. in ruil voor TP, Dick Bos e.a., beeldromans, oude Dupuis enz. Hans Crezee, James Rosskade 15-2, 1056 AE Amsterdam. Tel. 020-833768.

Gezocht weekblad Kuifje 1954: 21, 1956: 3, 1957: 28, 30; Sleenmateriaal, Doris Dobbel en Curiosa. Tel. 070-661379.

STRIPWINKELGIDS

'PLATENBAR-STRIPWINKEL LEO'
Lange Kerkstraat 32
4461 JJ Goes, telefoon 01100-13194

stripspeciaalzaak
PIET SNOT
vismarkt 3 utrecht tel. 318472

DE STRIPSPEURDER
Wagenstraat 130
2512 BA DEN HAAG
Tel.: 070-643005

VOOR ALLE STRIPS:
HAAGSE STRIP SHOP
WAGENSTRAAT 183
2512 AW DEN HAAG
TEL. 070-634115

RICHARD
Rombout-Hogerbeetsstraat 78,
Amsterdam, tel. 020-842923.

"DE STRIP-AAP"
STRIPSPECIAALZAAK
IN- & VERKOOP, VERHUUR
KUIPERSDIJK 66
7512 CJ ENSCHEDE
053-305261
Di. t/m vr. 12.00 - 18.00 uur,
za. 11.00 - 17.00 uur, do. koopavond

STRIPWINKELGIDS

STRIP SCHRIFT SPECIALS

Kuifje
De bekende 'Kuifoloog' Har Brok analyseerde 23 Kuifje albums. *f* 10,—

Lucky Luke
Kees de Bree en Hans van den Boom analyseren de wereld van Morris, schepper van Lucky Luke. Met veel onbekend illustratie materiaal. *f* 19,50

Suske en Wiske
Een schat aan informatie over deze meest succesvolle Vlaamse strip aller tijden. Veel onbekend illustratiemateriaal en acht kleurentekeningen. *f* 19,50

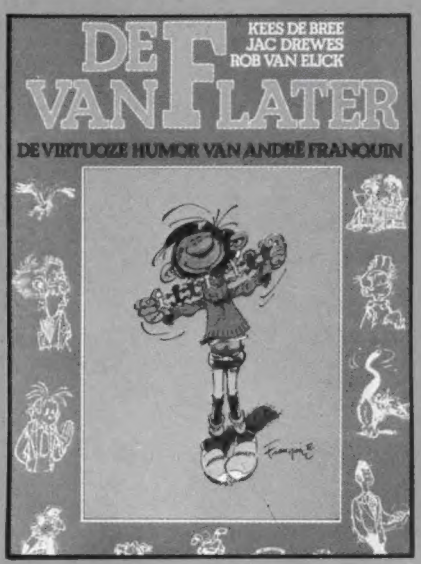

De F van Flater
Een groot interview met, en artikelen over de meest nagetekende stripmaker: André Franquin, schepper van Guust Flater en de Marsipulami. *f* 25,—

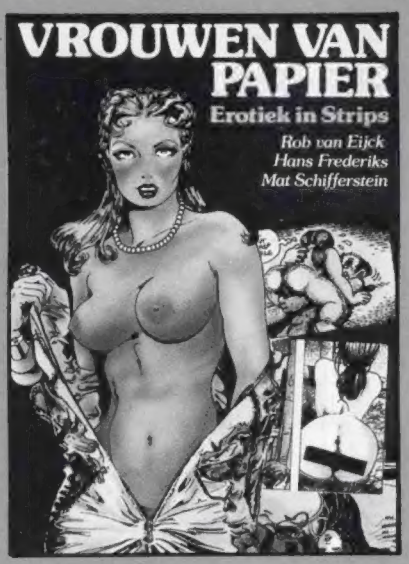

Vrouwen van Papier
Erotiek in Strips. Artikelen o.a. over de meesters van de erotische strips, Manara, Crepax en Pichard. Censuur in strips en pin-ups. *f* 25,—

Sjors en Sjimmie
Een uitgebreid dossier over twee striphelden, die nog steeds een ongekende populariteit hebben. *f* 25,—

Deze specials zijn te bestellen door overmaking van het desbetreffende bedrag plus *f* 4,25 aan portokosten op postgiro 209948 tnv Stripschrift Zeist.

VONK UITGEVERS BV
Postbus 420
3700 AK ZEIST